

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA

Fakulta pedagogická

Centrum tělesné výchovy a sportu

Historie tělesné výchovy po 2. světové válce do konce 60. let 20. století

(History of physical education after World War II to the end of the 1960s)

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tereza Fajfrlíková

Vypracovala:

Kateřina Valečková

Plzeň 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Historie tělesné výchovy po 2.světové válce do konce 60.let 20.století“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce za použití pramenů uvedených v použitých zdrojích.

V Plzni dne

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Touto formou bych ráda poděkovala vedoucí předkládané bakalářské práce Mgr. Tereze Fajfrlíkové za věnovaný čas, cenné rady a připomínky. V neposlední řadě patří velké poděkování celé mojí rodině a přáteli, kteří mě podporují při studiích a poskytují oporu. Velice děkuji svým prarodičům za poskytnuté informace k tématu mé bakalářské práce.

Jméno a příjmení autorky: Kateřina Valečková

Název bakalářské práce: Historie tělesné výchovy po 2. světové válce do konce 60.let 20. století

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Tereza Fajfrlíková

Rok odevzdání závěrečné práce: 2023

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na historický vývoj tělesné výchovy a sportovních aktivit s ní spojených v období od roku 1945 do roku 1969 na území bývalé Československé republiky.

Práce se zakládá na historických podkladech, ze kterých zcela jasně vyplývá přesné časové období. V práci je kladen především důraz na poválečné roky a na 50. a 60. léta minulého století. Dobu válečnou jsem krátce zmínila proto, že její události pokládám za klíčové pro další roky.

Práce obsahuje průzkum ve vývoji tělesné výchovy od jejího počátku, jak z hlediska zmínek, tak i celkového zapojení do školského vzdělávacího programu na území českých zemí. Práce zahrnuje vývoj školské výuky tělesné výchovy v dobách válečných, poválečných a uvádí ho v historickém kontextu. Zabývá se i přidruženou sportovní aktivitou žactva, spartakiádami.

Práce je završena výzkumnou metodou rozhovoru, kdy byli vybráni tři pamětníci, aby odpovídali na otázky, týkající se jejich školských let.

Klíčová slova: tělesná výchova, pamětníci, školní osnovy, české země

Autor's first name and surname: Kateřina Valečková

Title of the bachelor thesis: History of physical education after World War II. Until the end of 60s 20.century

Supervisor: Mgr. Tereza Fajfrlíková

The year of submission of the final thesis: 2023

Annotation

The bachelor thesis focuses on the historical development of physical education and sports activities related to it in the period from 1945 to 1969 in the territory of the former Czechoslovak Republic.

The thesis is based on historical documents which clearly show the exact time period. The work focuses mainly on the post-war years and the 1950s and 1960s. I have mentioned the war period briefly because I consider its events to be crucial for the following years.

The thesis contains an exploration of the development of physical education since its beginning, both in terms of references and overall involvement in the school curriculum in the Czech lands. The thesis includes the development of school physical education in the wartime, post-war periods and puts it in a historical context. It also deals with the associated sports activity of pupils, spartakiads.

The thesis concludes with a research method of interview, where three memoirists were selected to answer questions relating to their school years.

Key words: physical education, contemporaries, curriculum, Czech's countries

Obsah

1	ÚVOD.....	7
2	Cíle a úkoly práce.....	9
3	Teoretická východiska dané problematiky.....	10
3.1	<i>Stručná historie českých zemí.....</i>	<i>10</i>
3.1.1	Poválečné období	15
3.1.2	50.léta	16
3.1.3	60.léta	19
3.2	<i>Počátky tělesné výchovy v českých zemích.....</i>	<i>22</i>
4	Metodika práce	29
5	Praktická část.....	32
5.1	<i>Tělesná výchova od konce 2. světové války do konce 60. let 20. století.....</i>	<i>32</i>
5.1.1	Tělesná výchova v letech 1945-1948.....	32
5.1.2	Tělesná výchova v 50.letech	34
5.1.3	Tělesná výchova v 60.letech	36
5.2	<i>Spartakiáda .....</i>	<i>38</i>
5.2.1	První celostátní spartakiáda	40
5.2.2	Druhá celostátní spartakiáda.....	42
5.3	<i>Rozhovory.....</i>	<i>42</i>
5.3.1	Pohled pamětníka z bývalého pohraničí Aš	43
5.3.2	Pohled pamětnice z Plzně.....	45
5.3.3	Pohled pamětnice z Prahy	48
6	Diskuze	51
7	Závěr	53
8	Resumé.....	54
9	Použité zdroje.....	55
	Seznam obrázků.....	58
	Seznam příloh	59
	<i>Přílohy.....</i>	<i>1</i>

1 ÚVOD

Mocenské střety a převraty v českých zemích po staletí často měnily stav země. Jen málokdy byly samostatné a nenacházely se pod tlakem ostatních silnějších států, s cílem využívat jejich hojnosti a strategické polohy ve středu Evropy. Když po skončení 1. světové války, kde přišlo o život nejen nespočet vojáků, ale civilních obyvatel, utekly ze spáru rozpadající se habsburské říše, aby se poté zocelovaly v nových podmínkách samostatné Československé republiky, ocitly se v cestě mocnému nacistickému Německu a bylo jasné, že se schyluje k obrovskému, ba celosvětovému konfliktu, který vyústil do války trvající šest let.

Svět se rozdělil. Rozdělila se i bohatá československá krajina, která utrpěla zejména kvůli pohlavárům s krutou ideologií. Održení Sudet od českých zemí ve prospěch Německa, znamenalo velkou ekonomickou ztrátu pro mladý stát. Československo přišlo o svůj věhlas, zemědělství, hospodářství, kulturu a důstojnost.

Vznik světové socialistické soustavy po ukončení 2. světové války vytvořil podmínky pro postupné konstituování socialistické tělesné kultury i v dalších zemích. Vzorem byl sovětský systém tělesné kultury. Velmi brzy se prohloubila vzájemná spolupráce na poli tělesné kultury.

Dne 28. 9. 1945 přijala Rada lidových komisařů usnesení „O pomoci výborům pro tělesnou výchovu a sport a zlepšení jejich práce“, které kladně ovlivnilo organizaci a strukturu výborů a znamenalo zlepšení přípravy tělovýchovných kádrů pro hnutí.

Dle Kössla (1986) vycházela po únorových událostech 1948 Komunistická strana Československa (dále jen KSČ), v oblasti tělovýchovného hnutí, z obecných zákonitostí výstavby socialistického systému tělesné kultury, které, jak dokumentovaly zkušenosti sovětské fyskultury, vyplývají z objektivních zákonitostí budování socialismu.

V padesátých letech se zde objevuje obrovský kolos, který představuje své ideologie skrze masy lidí, předvádějící svou tělesnou připravenost – spartakiáda. Navenek pouze sportovní událost spojující osudy lidí, kteří se neznali, a kteří během pár dní dokázali vytvořit společnou synchronizaci svých těl. Masové cvičení osob, které působilo silně a jednotně. Přesně to, co ideologie ovládající naši zem chtěla sdělit světu.

Smysl tělesné výchovy se v tomto časovém úseku se změnil. Přidaly se k ní aspekty branné výchovy.

Práce stručně popisuje historický vývoj, na který navazuje vývoj tělesné výchovy a jejích prvotních nuancí zapojením předmětu do klasického rámce vzdělávání, dále se zabývá již zmíněnými spartakiádami a utváří svůj závěr pomocí rozhovorů s pamětníky.

2 Cíle a úkoly práce

Hlavním cílem bakalářské práce je popis vývoje tělesné výchovy v období od roku 1945 do roku 1969 v českých zemích.

Úkoly práce

- Popis stručné historie českých zemích.
- Charakteristika obsahu tělesné výchovy a pohybových aktivit souvisejících se školní docházkou.
- Charakteristika dílčí složky pravidelné školní tělesné výchovy = spartakiáda.
- Rozhovory s pamětníky školní tělesné výchovy po druhé světové válce do konce 60.let 20. století.

3 Teoretická východiska dané problematiky

V teoretické části se zaměřuji na popis stručné historie českých zemí počínaje válečným obdobím 2. světové války a v závěru konce 60. let 20. století. Teoretická část obsahuje i úvod do počátků tělesné výchovy na území českých zemí. Setkáváme se zde s vývojem tělesné výchovy na přelomu 60. a 70. let 19. století v českých zemích. Ta se v tomto období postupně stává součástí školní výuky. Zprvu je ale důležité věnovat se i prvopočátku školství na území českých zemí, které sahají až do 17. století, kdy se setkáváme se slavným evropským pedagogem Janem Ámosem Komenským. Na Komenského navazovali čeští pedagogové. Dalším významným milníkem pro vzdělávání byly tereziánské reformy. Postupně se dostáváme až do 19. století, kde se setkáváme s novými školskými osnovami a vzniklými tělovýchovnými organizacemi. Tělesnou výchovu 20. století ovlivňovaly nově příchozí systémy. Ve válečných obdobích se dostáváme do situací, kdy jsou školy perzekuovány a zavírány.

3.1 Stručná historie českých zemí

Tato část práce se zaměřuje na vybrané kapitoly z československé historie. Vytyčení válečného období a období poválečného na našem území je nesmírně důležité pro celkovou představu situací, v kterých se obyvatelstvo českých zemí nacházelo. Úsek historie v této práci, byl vybrán z důvodu její spletnosti a častým politickým změnám, které ovlivňovaly chod života našich prarodičů a je nesmírně důležité zaměřit se na toto období s vědomím, že komunistická ideologie zacházela s lidmi a jejich životy ve svůj prospěch. Dalším zlomem v československé historii bylo léto roku 1968, které bylo dalším milníkem v minulosti, který určoval tempo chodu státu po dalších skoro třicet let.

Dle Tomse (1992) muselo po přijetí mnichovské dohody, podepsané dne 30.září 1938 a přijetí výsledků tzv. vídeňské arbitráže z 2.listopadu 1938 generálem Syrovým a jeho úřednickou vládou, Československo odevzdat území o rozloze přes 41 000 km² ve prospěch Německa a Maďarska. Tento počín zapříčil vážný úpadek a oslabení československé ekonomiky, neboť s úbytkem území je úzce spjat i úbytek obyvatelstva, který činil okolo 4 miliónů obyvatel a území, které bylo odevzdáno představovalo 40 % průmyslové kapacity státu. Prakticky se jednalo o ztrátu těžby hnědého uhlí, ztráty většiny kapacity sklářského, keramického, textilního a papírenského průmyslu.

Jelikož se Československo dostalo do této situace, bylo takřka nemožné tento okleštěný stát, jakkoliv bránit. Hlavní československá opevnění byla ztracena. Důležité železniční a silniční spoje byly přerušeny anebo zcela obsazeny německými či maďarskými záboři.

Pomnichovské Československo spoléhalo na sliby garancí hranic ze strany velmocí v Mnichově. Jelikož mocnosti, které se této dohody účastnily, především tedy Velká Británie a Francie, věřily politice tzv. appeasementu (zahraniční politika pacifikace poškozené země prostřednictvím vyjednávání s cílem zabránit válce) ve vztahu k Německu. Této možnosti využil Adolf Hitler k provedení svých agresivních cílů, a tak již v říjnu roku 1938 systematicky likviduje zbytek Československa. Nacistická propaganda popírala agresivní snahy Německa. Adolf Hitler využil i příležitosti při pozvání ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského k projednání aktuálních otázek ohledně československo – německých vztahů, ovšem z jeho strany šlo o diktování podmínek, nikoliv o slíbenou diskuzi. Mezi tyto podmínky patřil zákaz činnosti KSČ, vypovězení spojeneckých svazků s Francií a Sovětským svazem, vystoupení ze Společnosti národů a umožnění nacistické menšině vyznávat jejich ideologii a kultury (Janovský, 1994).

Po přijetí mnichovského diktátu 30. 9. 1938 se prezident Edvard Beneš a československá (dále jen čs.) vláda v celé své demokratické šíři lámali. V důsledku několikaměsíčního napětí a únavy se dostávaly do popředí pravicové, a dokonce profašistické síly orientované na nacionálně socialistické Německo a fašistickou Itálii. Po silném náporu ze stran mezinárodního a vnitropolitického vývoje se rozpadl dosud vedoucí politický tábor Hradu. Představitelé, jimiž byli Edvard Beneš a Tomáš Garrigue Masaryk, se stali pomyslnými terči opovážlivých až téměř hrubých tiskových kampaní pravicového a fašistického tisku. Rozpad dopadl i na dosavadní liberální systém parlamentní demokracie. Systém založený na rovnováze politických sil, tedy celkového vyvážení pravice i levice, byl zhroucen a nastupuje síla kontroverzní pravice, která míří k totalitnímu systému vlády. Druhá republika tedy užívala pojem, pro své politické zřízení, autoritativní demokracie. Politické změny přinesly vedení Republikánské (agrární) straně v čele s Rudolfem Beranem (Toms, 1992).

Dle Janovského (1994) přinesla abdikace Edvarda Beneše ze dne 5. října 1938 záminku k rozpadu první republiky a dala tak prostor k vytvoření tzv. Žilinské dohody podepsané 6. října téhož roku, které nedokázala čelit ani vláda generála Syrového. V říjnu roku 1938 tedy pozorujeme tři po sobě jdoucí události ve třech po sobě jdoucích dnech. Posledním

dnem je 7. října, kdy došlo k oficiálnímu odpoutání Slovenska a vytvoření nové slovenské autonomní vlády v čele s dr. Jozefem Tisem. Udělení autonomie Slovensku a Podkarpatské Rusi bylo ratifikováno poslaneckou sněmovnou Národního shromáždění dne 19. listopadu roku 1938. Tímto odpojením vznikla tzv. Druhá republika, která se v tuto dobu potýká s problémem volby nové hlavy státu. Dle ústavy ale k ní mělo dojít již 19. října čili 14 dní po abdikaci Edvarda Beneše. Na pomyslné kandidátní listině se objevovala jména jako generál Jan Syrový, doktor Jaroslav Preiss, bývalý ministr vnitra Jan Josef Černý a mnoho dalších. Nakonec ze všech možných kandidátů byl 30. listopadu 1938 na místo prezidenta zvolen předseda Nejvyššího správního soudu v Brně JUDr. Emil Hácha ve svých 66 letech.

Definitivní zničení podstaty systému parlamentní demokracie způsobilo přijetí tzv. Zmocňovacího zákona (ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací byl ústavní zákon, kterým byla vláda zmocněna měnit či doplňovat zákony vládními nařízeními a prezident mohl dokonce měnit text ústavní listiny svými dekrety).

Dle Tomse (1995) byly pokusy vlády o nutné změny v československé zahraniční politice bez úspěchu vzhledem k rozpoložení nacistického Německa. Hitler vsázel na zmanipulované německé menšiny a na slovenský separatismus, čímž si utužoval kontrolu. Využití krizové situace na Slovensku bylo takřka stoprocentní. 14. března roku 1939 dochází k osamostatnění a odtržení od Prahy jakožto od správního orgánu nad Slovenskem. Začíná se vytvářet samostatná správní složka a nová vláda v čele s dr. Josefem Tisem. Tímto počínem ve slovenském sněmu skončila Druhá republika. Po vyhlášení slovenské samostatnosti, překročila maďarská vojska hranice tzv. Karpatské Rusi a zahájila její celkovou okupaci. Ani naplánovaná cesta prezidenta Háchy a ministra Chvalkovského do Berlína nemohla zastavit rozjetý vlak rozpadu druhé republiky. V Berlíně těmto aktérům bylo oznámeno, takže se opět nejednalo o debatu, že 15. března začne německá armáda s postupným obsazováním Čech a Moravy, s cílem tato čerstvě nabitá území připojit k říši. Dne 16. března roku 1939 byl vydán Adolfem Hitlerem na Pražském hradě výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

V čele protektorátní správy stáli formálně Emil Hácha, který nosil nadále označení státního prezidenta, a zvolená protektorátní vláda. Říše dosadila na místo prvního říšského protektora Konstantina von Neuratha, který měl za úkol provádět v protektorátu změny hodící se režimu. Jeho pravou rukou byl pověřen Karl Hermann Frank, který nosil přízvisko státního

tajemníka. Obyvatelstvo protektorátní země pochopitelně nesouhlasilo s německou nacistickou okupací a záhy proti ní zahájilo odboj. Naděje se pro domácí odboj nabízela pouze v porážce Německa ve válce. Začátek 2. světové války datujeme 1. zářím roku 1939 kdy Německo zaútočilo na Polsko. Polsko padlo po zhruba dvouměsíčním vzdoru. Svět se rozdělil na dva velké celky (Toms, 1992).

K nejrozsáhlejším protiněmeckým vystoupením v Čechách a na Moravě došlo 28. října 1939. Ani tvrdé německé zákroky neudusily odpor protektorátních obyvatel. Chybou dle Adolfa Hitlera byla mírnější protektorátní vláda pod vedením říšského protektora Konstantina von Neuratha, proto v září roku 1941 povolal na toto místo nového protektora Reinharda Heydricha. Heydrich byl proslulý svojí krutostí a terorem. Vyhlásil tzv. výjimečný stav, kterýmžto požadoval odsouzení k trestu smrti každého, který se, jakkoliv podílel na odporu proti okupaci. Po několika týdnech jeho vlády vyjíždí první transport s českými a moravskými židy do pracovního a následně vyhlazovacího tábora. České židovské ghetto bylo vytvořeno v severočeském městě Terezín. Heydrich se snažil po celou tuto dobu ničit české protiněmecké organizace a za svůj hlavní cíl považoval kompletní germanizaci obyvatel či jejich následné odstranění nebo odklizení do nově dobytých území na východě. Konec jeho vlády pojistili parašutisté Jozef Gabčík a Jan Kubiš, jejichž útok dne 27. května 1942 v Praze Kobylisích Reinharda Heydricha smrtelně zranil, a na jehož následky po pár dnech v nemocnici zemřel. Bohužel, tento akt vyvolal velikou bouři vzteku z německé strany, a tak začíná tzv. heydrichiáda, která si vzala mnoho životů a při níž byli vyhlazeny dvě obce Lidice a Ležáky.

V roce 1944 vznikají na území protektorátu partyzánské skupiny, složené z mladých vlastenců. Vyzbrojované byly ze zahraničí a veleli jim z největší části sovětští důstojníci, kteří sem byli posíláni jako parašutisté. Jejich úkolem byla likvidace německých vojenských transportů, ničení důležitých železničních tratí, mostů a tunelů, díky čemuž strategicky a silně oslabovali německou armádu. Roku 1945 v květnu proběhlo ozbrojené české povstání v Přerově, které bylo bohužel bezvýsledné. Nemalým přínos pro ukončení války bylo květnové povstání v Praze, neboť boje s povstáním vázaly poměrně velkou část německé armády, která tak nemohla zasáhnout proti přímému postupu protihitlerovské koalice. Dne 8. května roku 1945 v 16 hodin se německá vojska, policie, elitní jednotka SS a další vzdávají do rukou České národní rady a odchází na západ Čech do zajetí Američanům (Janovský, 1994).

Ze zprávy Československého rozhlasu z 9.5. 1945 ve 2.15 hod. v noci:

„Praha vydržela a zvítězila! Zachovejte však pohotovost na svých stanovištích. Volný odchod německých jednotek nesmí být rušen. Nebraňte německým jednotkám vytvořit si průchody v Barikádách. Zbraně a střelivo odcházejícího vojska odevzdejte na policejní revíry“. (Ježek, 1966, str. 211)

3.1.1 Poválečné období

Obnovení Československa vyvolalo nadšení obyvatelstva. Hluboké šrámy v pamětech obyvatel, kteří přežili válku, bombardování, vyhlazovací tábory a nacistické věznice, přirozeně ovlivňovaly myšlení těchto obyvatel. Druhá světová válka přinesla mnoho obětí, ať už se jednalo o vojáky, kteří padli v bitvě či obyčejné lidi, kteří podlehlí krutosti nacistických praktik. Obyvatelé byli též ovlivněni faktorem, že německá armáda a okupační správa ustoupila definitivně až ve chvíli, kdy na ní dopadaly údery sovětských vojsk. Sovětský svaz byl proto po válce hojně oslavován jako osvoboditel Československa. Proto mnoho lidí uvěřilo cíleným takřka agitačním slibům z úst představitelů komunistické strany. Slibovali, že v obnoveném Československu nebude nezaměstnanost, že se společnost nebude dělit na chudé a bohaté, že dojde k rozdělení půdy statkářů mezi chudinu a že velké továrny budou v jejich prospěch zestátněny (Janovský, 1994).

Během léta a na podzim roku 1945 byly z Československa do Německa vystěhovány skoro 3 miliony obyvatel německé národnosti, kteří nesouhlasili s antifašismem a tím pádem neprojevovali odpor k nacistickému Německu. Československo bylo částečně obnoveno. Dostalo zpět území, které mu bylo zabaveno po Mnichovské dohodě. Avšak Podkarpatskou Rus bylo nuceno dle podepsané listiny ze dne 29.června roku 1945 přenechat Sovětskému svazu. Podle rozhodnutí československé vlády byly obnoveny pouze čtyři politické strany, a to Československá strana národně socialistická, Československá lidová strana, Československá strana sociálně demokratická a KSČ. Ve volbách v květnu roku 1946 zvítězila Komunistická strana Československa. Prezident Beneš, který byl zvolen po ukončení války, odmítal podepsat ústavu, kterou poupravili podle svých představ komunisté. Jelikož odmítl podepsat, vzdal se 7. června 1948 svého úřadu. Nově zvoleným prezidentem Československa se stal Klement Gottwald, zvolený Národním shromážděním 14. června 1948. Tím se československým komunistům podařilo přeměnit demokratický systém Československa na komunistickou diktaturu. Tento taktický tah odstartovat komunistický režim v Československu na příštích pár desetiletí (Kaplan, 1990).

Dle Janovského (1994) se v roce 1948 rozpustilo československé hospodářství, které se po válce velice zdatně rozvíjelo a snažilo se navázat na mnoholetou tradici. Zcela se změnil československý politický systém a kultura ve snaze podřídit se zájmům tzv. budování socialistické společnosti. Byl tedy vytvořen politicko-hospodářsky-kulturní systém komunistické diktatury, který byl bezvýhradně zaměřen na vládu jedné politické strany. Bylo

ale zcela zřejmé, že KSČ jasně a zřetelně vychází z ideálů a příkazů, které určoval Sovětský svaz a jeho komunistická strana. Zahraničně politická orientace na Sovětský svaz zpřetrhala svazky se západem. Proces znárodnování byl stále aktuální a nejednalo se pouze jen o průmyslové podniky. Tento proces zasáhl i do živností a obchodů. Proslule známé znárodnování polí, luk a lesů patřilo také do této struktury. Zemědělci byli násilně spojováni do jednotných zemědělských družstev. Nevyhnutelné, a hlavně také primární údery byly vedeny proti československé inteligenci. Údery byly promyšlené, jelikož byli tyto lidé převáděni do průmyslové výroby jako nekvalifikovaní dělníci a byli z části nuceni pracovat dle komunistických příkazů. Komunistické příkazy byly zřetelné i ve vědě, kultuře, žurnalistice a ve školství. Prvními klíčovými reakcemi, na nastavenou komunistickou diktaturu, byly početné odchody Čechů a Slováků do emigrace. Byly to kroky, které především učinili občané, kterým s největší pravděpodobností hrozilo pronásledování vedené až ke stíhání. Jednalo se o lékaře, právníky a další vysoce vzdělané občany, což vedlo k velikému ochuzení československé inteligence.

Klíčovým významem pro vytvoření základny s prvky materiálními a technickými pro socialistické plány na léta 1949-1953 bylo zajištěno zákonem o tzv. první pětiletce (Zákon č. 241/1948 Sb.). Tento pětiletý plán předpokládal rychlejší progres ve snaze strukturalizace přeměny československého hospodářství. Hlavním úkolem bylo pozměnit strukturu průmyslu. To spočívalo ve zdokonalování a centralizování sil do těžkého průmyslu a hutní výroby (Rataj, 1995).

3.1.2 50.léta

Dle Rataje (1995), se československé vedení octlo pod taktem sovětských poradců a prezident Gottwald byl nucen v únoru roku 1950 odcestovat do Moskvy, kde žádal o zvýšení dávek surovin, jejichž stav byl velice alarmující. Přivezl pouze směrnice o zvýšení produktivity československých strojírenských továren. Těmito směrnice byla odstartována tzv. československá pětiletka. V průběhu roku 1950 byli nahrazeni vládní zřízení a začíná se s výstavbou armády. V tomto roce se provedla razie na kláštery, kde byli všichni mniši a posléze i jeptišky internováni, jelikož se nová vláda obávala špionáže z Vatikánu, vedené skrze řeholníky. Internace, ale nebyla nejhorším počinem tohoto roku. V dubnu se totiž konal proces proti nevhodným lidem z dob okupace. Tento plně politický a inscenovaný proces připravil o život dr. Miladu Horákovou a mnoho dalších. V červnu se rozšiřovaly dezinformační zprávy o tom, že chce USA zničit naši úrodu pomocí mandelinky

bramborové, kterou vypouští z letadel. Pochopitelně to byla jen záminka k zamaskování následků zanedbání péče o úrodná pole. Rozpoutalo to velikou propagandistickou kampaň s cílem vytvořit v lidech nenávisť vůči spojencům z druhé světové války. Tyto propagandy byly na svoji dobu masivním až neobvyklým jevem.

V červnu roku 1952 byl pronesen projev proti náboženské zaostalosti. Do té doby všechny projevy předstíraly, že režim není protinábožensky zaměřen, ale bojuje jen s církevní hierarchií. Bohužel, v tomto roce byl rozpuštěn Sokol a místo něj se vytvářely nové tělovýchovné organizace vyhovující režimu. Cílem nebylo jen rušit organizace, ale i vytvářet nové. Jednalo se například o společnost, která měla za úkol šířit vědecké a politické znalosti. Organizace se vázaly k pracovištím, tak aby bylo dosaženo větší kontroly nad tím, kdo se bude setkávat a s kým. Byla tím zajištěna půda ve prospěch následných kampaní o bdělosti a ostražitosti.

Dne 5. března roku 1953 zemřel Josif Vissarionovič Stalin, sovětský politik, revolucionář a diktátor stojící za veškerou řízenou ideologií, kterou přinesl Sovětský stát do Evropy.

Z jeho pohřbu se vrací Klement Gottwald, který záhy onemocní a umírá deset dní po Stalinově smrti (Procházka, 1991).

V době Stalinovy a Gottwaldovy smrti se vyostřuje vnitřní politika v mezinárodních vztazích. Příliš radikální stalinská politika zapříčinila chtíč Svazu sovětských socialistických republik (dále jen SSSR) osamostatnit se a samostatně využívat své satelity ve vztahu k ostatnímu světu. Kvůli tomuto neměla dost sil k porážce USA a nemohlo dojít k nastolení hegemonie (politické nadvlády) v západní Evropě. Kvůli této radikalizaci si sama způsobila vnitřní ekonomický rozvrat, sociální stagnaci a politickou a ideologickou nevěrohodnost.

V Československu bylo vytvořeno nové komunistické vedení a novým prezidentem se stal Antonín Zápotocký. V roce 1953 se probíhající hospodářská krize eliminuje za pomoci měnové reformy. Tato měnová reforma byla připravována za pomoci sovětských poradců již od podzimu roku 1952. Podle této měnové reformy se měly ceny zboží a platy státních zaměstnanců snížit. A veškeré uložené peníze přesahující částku 5000 Kčs ztrácely svoji hodnotu v markantním poměru. Tato drastická peněžní forma v zásadě poškodila veškeré obyvatelstvo, a to nejen burzu, ale i drobné střadatele, včetně členů KSČ a dělníků (Rataj, 1995).

Faktem je, že poprvé od února roku 1948 došlo k masovým projevům nespokojenosti a protivládním demonstracím. Stávkovalo cca 130 závodů a protestovali především mladí lidé a dělníci. Jedním z největších ohnisek demonstrací byla Plzeň. Stávka propukla hlavně ve Škodových závodech, kde dělníci 1.června roku 1953 vyšli do ulic, kde uctili sochu Tomáše Garrigue Masaryka a základní kámen pomníku amerických osvoboditelů města. Rozhořčení občané vyvěsili obraz Edvarda Beneše a během demonstrací ničili bysty a obrazy Vladimira Iljiče Lenina, Josifa Vissarionoviče Stalina, Georgije Maximilianoviče Malenkova a Klementa Gottwalda. Demonstrace byla rozeznána komunisty s rudými prapory. Tyto události nejvíce ovlivnily osu komunistického vedení. Vedly k omezenému a bezvýhradnému přístupu k mládeži a dělnické třídě. Zápotockého vláda přináší nové linie ve vztahu k mládežníkům. Kampaň byla ale spíše záminkou pro propuštění špatných učitelů a nehodících se ředitelů. Výraz špatný učitel si zde můžeme vyložit pouze jako učitel, který se nehodí režimu, stejný význam neslo i propuštění ředitelů (Rataj, 1995).

Ekonomický tlak byl silnější nežli silná tendence udržování a vytrvání ve stalinské politice. Orientace přešla od roku 1954 i na opomíjený lehký průmysl, a to přineslo nové výsledky. Snížily se ceny a životní úroveň začala stoupat (Procházka, 1991).

Komunistický stát dokázal upevnit hospodářství a dalších deset let byl takřka bez větších hospodářských nesnází (Janovský, 1994).

Dle Procházky (1991) toto období sehrálo v historickém kontextu rozhodující úlohu s Antonínem Zápotockým ve snaze stabilizovat režim. Podstata přetrvala a skončilo se s nejhrošími excesy, masovým zatýkáním a následně i popravami. Masivní propaganda a nucené vystěhování či zinscenované procesy byly též tabu. Rok 1955 přinesl Československu i první celostátní spartakiádu, jakožto první giganticko-propagandistickou masovou tělovýchovnou akci. Po dvacátém sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (dále KSSS) v roce 1956, vedlo k prvním krokům usnesení, které svrhovala stalinské modly a odhalovalo zbožňovaného velikána jako bytost, která chybovala, a dokonce páchala zločiny. Tyto pravdivé výroky však neměly úspěch, neboť duch dvacátého sjezdu KSSS, který s těmito výroky přispěl, byl odmítnut. V létě roku 1957 proběhla mohutná kampaň pro kolektivizaci zemědělství. Průmysl byl připraven na lepší zemědělskou techniku. Těmito informacemi opadlo veřejné povědomí o tom, že by snad byl komunistický režim v úpadku. Okolo let 1958 až 1959 se rozšiřuje československá kulturní scéna a začíná tak celková modernizace všeho, co bylo dosud opomíjeno.

3.1.3 60.léta

Šedesátá léta přinesla hned ve svém začátku celostátní konferenci KSČ, kde byla sdělena deklarace vítězství socialismu v Československu. Přijata byla i nová ústava a byl změněn název státu na Československou socialistickou republiku (dále jen ČSSR). Byl upraven i státní znak, který byl doplněn o rudou hvězdu svítící nad českým dvouocasým lvem. Státní ideologie byla prohlášena ve znamení marxismu-leninismu a potrhovala tak soudržnost ČSSR se SSSR (Rataj, 1995).

Dle Procházky (1991) nebyla krize, vyvolaná selháváním zásobování v roce 1961 a po zrušení dalšího pětiletého plánu, opět podchycena. Chybělo uhlí a nedostatek elektrického proudu se projevoval v závodech, kde jej byli nuceni vypínat kvůli velké spotřebě. I přes všechny tyto nedostatky lidé věřili prohlášení, že se nejedná o chybu a že je vše v pořádku a nic se nemění a ani měnit nebude. Kulturní exploze v roce 1963 byla sice pod pláštěm společnosti hlídaná, ale rozkvět se jí nezapře. Kritika nebyla lichotivá pro vedení, avšak témata, která byla otevíraná přinášela jakousi skulinku pro únik, jelikož oficiální politice se moc nedařilo a potřebovala odvést pozornost jinam.

Dle Ježka (1991) se už před rokem 1968 usazovaly, v myslích řady obyvatel, jisté pochybnosti o udržitelnosti komunistických dogmatech („věčných pravdách“). Dosud skrytá nespokojenost s politickými i hospodářskými poměry ve státě se postupně měnila ve veřejnou kritiku společnosti. V 50. letech by tyto diskuzní náznaky byly trestány smrtí a začátkem let šedesátých by hrozil dlouholetý žalář. Začaly se ale objevovat i v mnohých médiích. Diskuze byly šířeny přes noviny, časopisy, rozhlas i televizi. Stoupající napětí vyvolalo v lidech vlnu tzv. strahovských událostí. Jednalo se o projevy studentů, kteří vyjadřovali svoji nespokojenost s poměry na vysokoškolských kolejích. Protestní pochod Prahou byl potlačen policejním zákrokem se svolením vedením země. Zákrok ale vyvolal bouři v komunistických kruzích. Tíha ekonomické situace státu a hospodářství se dostávala do bezvýchodných situací. Rostoucí nespokojenost s vedením státu a strany se projevovala i na Slovensku, kde byl ostře kritizován Antonín Novotný, tehdejší prezident ČSSR a tajemník Ústředního výboru (dále jen ÚV) KSČ. Ten byl odvolán ze své funkce tajemníka 5.ledna 1968. Bylo tak odhlasováno na plenární schůzi ÚV KSČ, kde byl Antonín Novotný nahrazen takřka neznámým slovenským komunistou Alexandrem Dubčekem. Tyto události můžeme znát i pod názvem tzv. lednového pléna. Antonín Novotný tedy zůstal nadále

prezidentem Československé republiky, a tak jeho odvolání z pozice tajemníka brala veřejnost spíše jako vnitřní stranickou záležitost.

Dle Janovského (1994) vytvořil Alexandr Dubček nový politický program se slovy, že chce docílit vytvoření socialismu s lidskou tváří. Tento program byl založen opět na hospodářství spadající pod státní nebo družstevní vlastnictví výrobních prostředků. V politické sféře, mělo dojít k umožnění přístupu nekomunistickým stranám a širokým společenským vrstvám, podílejících se na politické moci. Tento program předpokládal i zásadní změny ve struktuře Československa, včetně obsazování vedoucích pozic v továrnách a na úřadech, zásah v oblasti svobodných voleb do zastupitelských sborů a celkové rozhodování na základě demokratických diskuzí a nikoli komunistického stranického diktátu. Dubček v tomto duchu zrušil cenzuru a zabezpečil svobodu tisku a svobodu shromažďování. Program umožnil i revitalizaci organizací a spolků, které byly přerušeny či zrušeny vládou po únoru roku 1948 například Skautské hnutí. Pozornost věnoval Dubček i zrovnoprávnění mezi Slovenskem, Čechy a Moravou, aby tak došlo k zachování celistvosti československého státu. Změny proběhly i ve školství. Uchazeči byli na střední a vysoké školy přijímáni podle ukázky svých schopností a dovedností. Před touto změnou tomu totiž tak nebylo a uchazeči dostávali možnost studia jen díky protekci ze stran rodičů podporujících komunistickou stranu a zastánců socialistického státu. Program chtěl zacílit i na odškodnění a očištění všech, kteří byli protiprávně odsouzeni, a to zejména těch, které odsoudili na konci 40.let a počátkem 50. let. Toto reformní hnutí získalo velikou podporu obyvatelstva a začalo být označováno jako Pražské jaro.

Během měsíce března začaly vyplouvat na povrch první známky hlubších politických změn, které zapříčinily odchod z funkcí několika lidí, úzce spjatých s Antonínem Novotným. Jednalo se o ministry, generálního prokurátora a vysoce postavené důstojníky v armádě. V neposlední řadě došlo i na samotného prezidenta republiky. Byl nahrazen armádním generálem Ludvíkem Svobodou 28. března 1968. Dne 8. dubna byla sestavena nová vláda ČSSR, v jejímž čele stál Oldřich Černík (Ježek, 1991).

Hnutí a změny v Československu dosáhly značného mezinárodního ohlasu. Bylo příznivé pro západní demokratické státy, avšak Sovětský svaz a další východoevropské státy, ovlivňované Sovětským svazem v tom cítily příliš demokratickou utopii, ohrožující komunistickou diktaturu v ostatních státech (Janovský, 1994).

Dle Ježka (1991), tyto události velice znepokojovaly Moskvu, a to spustilo okamžitou reakci vedení, které svolalo schůzi zemí Varšavského paktu na nejvyšší úrovni do Drážďan. Varšavský pakt, neboli Varšavská smlouva zahrnovala tyto země: Sovětský svaz, Polská lidová republika, Německá demokratická republika, ČSSR, Maďarská lidová republika, Bulharská lidová republika a Rumunská socialistická republika. Údajně tato schůzka měla směřovat k vyřešení hospodářských nedostatků a problémů. Namísto toho se však stala ostrou kritikou, která vyústila v akt přicházející v létě roku 1968.

Dne 21. srpna roku 1968 překročila vojska Varšavského paktu československé hranice a započala tak násilný vojenský zásah, který měl tuto, pro ně, nepříjemnou volnost československých vládních zřízců zastavit. Během tohoto vpádu se vojsko setkalo s pochopitelným odporem, kdy se českoslovenští odpůrci snažili zapalovat tanky Rudé armády, vytvářet posměšné nápisy, kterými zdobili jejich techniku či domy a snažili se také odstraňovat silniční ukazatele. Během těchto odporů bohužel zemřelo několik Čechů a Slováků v důsledku poranění výstřely sovětských hlavní. Českoslovenští představitelé byli zatčeni a odvezeni do Moskvy, kde museli potupně podepsat Moskevský protokol, o tom, že vpád cizích vojsk do Československa byl plánován jako bratrská výpomoc a museli souhlasit s dočasným pobytém sovětských vojsk na našem území (Janovský, 1994).

Dle Ježka (1991) tuto ukázkou sovětské síly, vržené do středu Evropy, sledoval celý svět. Použití takové vojenské moci nemohlo být obhájeno před světem, a proto zapříčinilo začátek všeobecného rozkladu komunistického hnutí.

Dne 28. října roku 1968, v den výročí vzniku Československa, přijímá Národní shromáždění nový Ústavní zákon o vytvoření československého federativního státu (143/1968 Sb). Tímto ústavním zákonem byla dosud jednotná Československá socialistická republika transformována na federaci, která se bude skládat z České socialistické republiky a ze Slovenské socialistické republiky. Toto rozdělení mělo za důsledek vznik samostatné vlády pro každý ze států a jejich samostatný zákonodárný parlament. Platnost tohoto federativního uspořádání Československa je datovaná 1. ledna roku 1969 (Janovský, 1994).

Protesty československého lidu proti srpnové okupaci se monstrózně zvětšily. Nejtragičtější událost proběhla v lednu roku 1969. Její obětí byl student pražské univerzity Jan Palach, který se na protest proti okupaci, proti jejímu trpnému přijímání a postupnému návratu ke komunistické diktatuře upálil na Václavském náměstí. V jeho stopách šel i Jan Zajíc, student ze Šumperka, který zvolil stejný způsob i stejné místo. Sovětská strana na protesty

zareagovala odstraněním Alexandra Dubčeka. Komunistická strana na místo tajemníka ÚV KSČ dosadila v roce 1969 Gustava Husáka. Ten se později stal prezidentem republiky (Janovský, 1994).

3.2 Počátky tělesné výchovy v českých zemích

Již ve 14. století můžeme najít požadavky na péči o tělesný vývoj jako nezbytnou součást celkové výchovy.

Vznik buržoazie ve feudální společnosti byl pokrokem. Následný boj mezi ní a šlechtou vytvářel hodnotné myšlenky a nové směry. Jednalo se především o směry filosofické, o pedagogické myšlení, humanismus a nové pojetí celkového pohledu na svět. Humanismus rozvrátil staré předsudky o člověku jako o bezmocném stvoření. Rozšiřoval a skoro až reinkaroval starověké myšlení kalokagathii. Myšlení, které velebil svobodu ducha a důrazně upozorňoval na kult zdravého a činného člověka. Buržoazní společnost už tolik nehleděla na pomoc od církve, ale zaměřovala se na osobní vlastnosti, k nimž patří nepochybně i tělesná zdatnost. V důsledku těchto změn se měnila i pedagogika samotná. Začala se jinak zaměřovat na výchovu lidského rozumu, a hlavně začala klást důraz i na výchovu těla. Propagátoři těchto myšlenek byli slavní pedagogové 16. a 17. století, Francouzi Francois Rabelais a Michel de Montaigne či Brit Thomas More. Pro nás je ale nejdůležitějším jménem nejslavnější školský reformátor v Evropě, a to Jan Ámos Komenský (Krátký, 1974).

Dle Reitmayera (1972) byl Jan Ámos Komenský ve shodě s římským starověkým satirikem Juvenalisem, který tvrdil, že ve zdravém těle má být i zdravý duch. V nespočetně četných pedagogických pracích stanovil zásady moderní výchovy. Žádal o obsáhlé a všestranné vzdělání. Jedná se o prvního pedagoga, který požadoval zavedení tělesné výchovy do školního výchovného programu. Pojmy, které se odráží jak v jeho pracích, tak i v mnoha dalších, jsou tělesná výchova a tělocvik. Je tomu tak proto, že po léta platil tělocvik za všestrannou tělesnou výchovu. Ve skutečnosti se však jednalo pouze o cvičení těla, které nesplňovalo dané požadavky a nesplňovalo parametry skutečného výchovného působení. Mezi hlavní aspekty pro zdárnou školní výchovu patřilo tělesné zdraví, které se pojí k vydatné stravě, ke cvičení, procházkám, hrám a samozřejmě také regenerací. Zmínky a upozornění jsou zapsány i v Informatoriu školy mateřské, kde Komenský vyžadoval, aby byla dodržována trpělivá péče o zdraví dítěte, jeho výživa, duševní pohoda a dostatek

her pro jeho lepší rozvoj. V didaktice se zabývá významem správné životosprávy a režimu dne. Ten spočívá v jednoduchém dělení hodin, a to osm hodin práce, osm hodin rekreace a osm hodin spánku. Zaměřuje se i na požadavek 48hodinového pracovního týdne. Což v té době znamenalo pracovat šest dní v týdnu po osmi hodinách, jelikož neděle byla vyhrazena pro bohoslužby a odpočinek.

Dle Kössla (1986) se tělovýchovná tematika nejvíce odráží v díle J. A. Komenského Orbis pictus (Svět věcí vyobrazených). Zde Komenský píše o plavání, šermu, dále se věnuje hrám s míčem, běhání o závod a dětským hrám (Obrázek 1). Do jeho doby nenajdeme nic dokonalejšího o tematice věnované tělesné výchově. O tělesné výchově a jeho pedagogických nárocích však nebylo v českých zemích takové povědomí, jelikož se pohybuje v období, kdy zuřila třicetiletá válka.

Obrázek 1: Svět věcí vyobrazených - dětské hry (J.A.Komenský)

Komenského idea byla rozšířena a obohacena v Salzmannově výchovném ústavu v dnešním Německu. Bohatší a všestrannější tělocvik se rozvíjel od 16. století až do 17. století pouze ve stavovských výchovných institucích. Ty byly nazývány šlechtické akademie. Měly za úkol připravit šlechtickou mládež k vojenské a dvorské službě, a především rozvíjet jejich mravní dovednosti s ohledem na působení ve společnosti. Z tělovýchovných prvků se v jejich pomyslném rozvrhu můžeme seznámit s jízdou na koni, plaváním, šermem a tanci. Součástí bylo nepochybně i vojenství a hry. Tyto instituce byly zakládány zejména v Německu a Rakousku. Ovlivněn jejich myšlenkou později založil roku 1710 nadaci na zřízení podobné instituce pro chudší české šlechtice, Jan Petr Straka z Nedabylic a Libčan

(1645-1720). Instituce nesla jméno Strakova akademie. Později vznikla akademie i při olomoucké univerzitě (dnes Univerzita Palackého v Olomouci) (Reitmayer, 1972).

Dle Waice (2004) je dalším důležitým časovým milníkem pro rozvoj školství rok 1774, kdy stále habsburská monarchie ovládá české země a panovnice vládnoucí v této době, Marie Terezie, provádí školské reformy se zaháňským opatem Ignácem Felbigerem. Statut rakouského školství udává trojstupňové elementární školství nesoucí označení školy triviální, hlavní a normální. Felbigerovy reformy daly obecnému školství řád a díky jeho promyšlené organizaci a lepším metodám mohlo dojít k zavedení školní povinnosti. Bohužel reformy nebyly vstřícné k tělesné výchově, a proto v nových učebních plánech žádné výrazné změny ve prospěch tělesné výchovy nenacházíme. Ba naopak, tělesná výchova byla silně upozaděna a oficiálně nebyla v žádné formě do školských osnov přidávána. Musíme ocenit obětavou práci vlasteneckých učitelů, kteří si díky vlivu německého filantropismu začali uvědomovat důležitost tělesné výchovy mládeže. Snažili se zajistit dětem pohybové vyžívání, ale setkávali se mnohdy s odporem některých představených.

Dle Rychteckého (1998) byla v polovině 18.století v německém Dessau založena škola s přirozenou výchovou – „Philantropium“. Do jejího učebního kurikula byly zařazeny 3 hodiny tělesné výchovy a rekreace denně. Tato povinná tělesná výuka vykazovala nové cvičení tzv. „dessavsky pentathlon“ (skok, běh, šplh, cvičení rovnováhy a nošení břemen).

Dle Reitmayera (1972) se o povědomí a celkové rozšiřování těchto filantropických názorů, v českých zemích, zasloužil učitel, později školský komisař, Ignaz Richard Wilfling (1759-1827). V letech 1789 až 1798 vydává učitelský kalendář (Kalender für Ausseher, Katecheten und Lehrer der Nationalschulen im Königreiche Böhmen). Otevřela se mu tak možnost občasného vložení informací, skrze tyto učitelské kalendáře, o nových směrech výchovy, kde zdůrazňuje všestrannost využívání tělesné výchovy.

Obrázek 2: Titulní strana učitelského kalendáře

Dalším propagátorským vlastencem v době josefínských reforem byl učitel na farní škole Jakub Šimon Jan Ryba, který se vytrvale soustředil na zařazení správné životosprávy a osobní hygieny do konceptu určeného pro triviální školy. Pochopitelně tak činil z toho důvodu, aby byla mládež připravena na pohybový prožitek. Dále se, díky těmto krokům, vyvažoval poměr mezi duševní námahou mládeže a celkovou aktivní regenerací v rámci pohybu vedeného učitelem (Reitmayer, 1972).

Celkový pohled na tělesnou výchovu v této době je prostý. Pokrokové pedagogové se zaměřují na hry, jednoduchá cvičení, věnují se plavání v přírodě a třeba i sáňkování a snaží se s dětmi dělat jednoduché přirozené pohybové činnosti. S reformami, které koncem 18. století přispívaly lepšímu vzdělávání, přišlo na řadu úsilí o zařazení tělesné výchovy do učebního procesu. Bohužel nový školský zákon, který byl přijat roku 1805 opět negoval možnosti přidružit tělesnou výchovu k ostatním předmětům. Zájem byl ale kupodivu stále větší a větší. Významnými osobnostmi, které lobovaly za zavedení tělesné výchovy do osnov, byli například Jan Evangelista Purkyně či Karel Amerling (Vilímcová, 2009).

Novodobá tělesná výchova v českých zemích je úzce spjata s prvními tzv. soukromými ústavami. Do různých končin Evropy byli z Německa posíláni učitelé tělocviku. Jeden z nich byl Rudolf von Stephany, který zřídil v roce 1842 ústav pro gymnastická umění. Předstíval Práze německý turnerský tělocvik, kterým se inspiroval Miroslav Tyrš. Jeho nástupce, po jeho návratu do Vídně, byl Gustav Stegmayer. U něj začínal jako cvičitel Jan Malypetr, který

je považován za prvního českého učitele tělesné výchovy. Studoval na Karlo-Ferdinandově univerzitě a byl v roce 1849 jmenován českými stavy na „zemského učitele tělocviku“ (Waic, 2011).

Velkým historickým zlomem byla porážka Rakouska ve válce s Pruskem, která zapříčinila zásadní reformu školské soustavy v roce 1869, přičemž součástí této reformy bylo očekávané zavedení tělesné výchovy, jakožto povinného předmětu, do školního kurikula obecných škol (Rychtecký, 1998).

Dle Vilímcové (2009) vycházely první osnovy, které byly používány koncem 19. století, z tzv. Spiessova systému formální analýzy pohybů. Cvičení v tomto systému se zaměřovala na cvičení prostná, pořadová a nářadová. „Metodické řady“, které nebyly vždy tak účinné, byly hlavním pilířem tohoto systému. Vybrané cíle školní tělesné výchovy se věnovaly především rozvoji síly, obratnosti, odvahy, jistoty a sebedůvěry. Výuka byla stanovena s rozsahem dvou vyučovacích hodin na týden, přičemž se dával důraz na rozdělení těchto dvou hodin. Tělesná výchova však nebyla tak zábavná jako dnes, protože se potýkala s velkým nedostatkem literatury a metodiky z které by mohla vycházet a trpěla silným formalismem.

Důležitý byl i vznik Sokolu datován na rok 1862, který přinesl nový pohled do tělovýchovného světa. Jejím cílem bylo zvyšovat tělesnou zdatnost svých členů, organizovat a vykonávat tělesnou, sportovní, kulturní a společenskou činnost.

Dle Vilímcové (2004) vlivy, které vytvořily nové osnovy v roce 1911 pro chlapce a o dva roky později pro dívky, byly zapříčiněny rozmachem tělovýchovných hnutí jako byl Sokol, Orel či Dělnická tělovýchovná jednotka (dále jen DTJ).

Dalším vlivem bylo rozšíření sportů do mezinárodních vod a jeho celková propagace, kterou zajistily olympijské hry a mezinárodní olympijské hnutí. Nesmíme zde opomenout na nový francouzský fyziologický systém vytvořený převážně akademikem Georgesem Demeným. Rozsah povinné školní tělesné výchovy nebyl zasažen, a proto zůstávají povinné dvě hodiny tělesné výchovy na týden. Novinkou bylo zanesení tzv. nepovinných her soudržných s výkonností, které byly většinou sportovně orientační. V roce 1915 však bylo v osnovách zaneseno, že dívky mají pouze jednu hodinu tělesné výchovy, která byla nepovinným předmětem a tomu tak bylo i na středním i vyšším stupni škol (Vilímcová, 2004).

Po vzniku samostatného Československa byl vývoj osnov školní tělesné výchovy ovlivňován tradicemi spolkového tělocviku sokolského. Základem pro tyto tradice byla tzv. Tyršova soustava. Byla doplněna do základního kurikula, v kterém se doposud nacházela cvičení pořadová, prostná a nářad'ová. Doplněna byla o atletiku, hry, o sezónní cvičení a sporty venku, ke kterým patřilo zejména plavání, bruslení a lyžování. Velkým trendem bylo i otužování žáků. Učivo pro dívky a chlapce bylo jednotné, ale při diferenciaci byly některé cviky pro dívky vyřazeny a označeny za nevhodné a v některých disciplínách jim bylo přidáváno. Rozsah se neměnil a tělesná výchova zůstala rozložena do dvou hodin v týdnu pro chlapce a jedné hodiny pro dívky (Vilímcová, 2009).

Dle Waice (2018) bylo nejvýraznější změnou pro obsah výuky na středních a národních vzdělávacích institucích zavedení nových osnov v letech 1932 až 1933. Koncept nového obsahu se opíral o vliv francouzské a novorakouské školy a jejich nejnovějších poznatků z domácí tělovýchovné praxe. Vytvářelo se prostředí pro realizaci osobnosti žáka.

Důležitým posunem bylo zdůraznění subjektivní role žáka v hodinách školní tělesné výchovy. S čímž je spjato i rozsáhlejší uplatnění zdravotních cílů v aplikaci jednotlivých cvičení, prohlubování metodických znalostí a metodických postupů učitelů (Rychtecký, 1998).

Materiální podmínky ve třicátých letech minulého století byly velice žalostné, a to k rozvoji tělesné výchovy vůbec nepřispívalo. Vlastní tělocvičnu mělo něco okolo 11 % existujících škol a své soukromé hřiště nevladnilo ani 50 % škol. Zvyšování kvalifikace bylo podchyceno státními tělovýchovnými kurzy (Kössl, 2004).

Dle Štumbauera (1990) byla tělesná výchova v době okupace na našem území zahájena přijetím mnichovského verdiktu. Toto ultimátum otřáslo československým státem, jelikož jej územně zmenšil. Hluboká krize, zapříčiněna tímto osudným dnem, pronikala i do tělovýchovné a sportovní činnosti. V říjnu roku 1938 byl předložen plán pro utvoření centralizovaného tělovýchovného celku o třech kategoriích. Rozděloval se na sportovní, tělocvičné a skautské. Provizorní poměry za druhé republiky, které byly utlačovány pod nátlakem fašismu, ovlivňovaly následný vývoj organizace tělesné výchovy a sportu. Koncem roku 1938 zasáhlo téma tělovýchovy do jednání vlády, kdy Rudolf Beran (předseda vlády) navrhl sjednocení československé výchovy. Odpor proti tomuto návrhu projevil tělovýchovné a sportovní organizace. Totalitní myšlenky zesilovaly. Březen 1939 přinesl

vznik samostatné Slovenské ústřední sportovní rady, která byla předchůdkyní jednotlivých slovenských sportovních svazů. Tím došlo k osamostatnění slovenského sportu.

Postih, který přinesla násilnická a germanizační politika do československého školského kruhu, byl destruktivní. České školy byly ničeny a studenty postihla tvrdá germanizace. Školské budovy byly obsazeny okupační armádou a vyučování se neslo v duchu nacistické ideologie a principů fašistické pedagogiky. Zavedlo se povinné vyučování v němčině a mateřský jazyk byl zcela perzekuován. Postihy a změny se projevovaly na předmětech jako byl zeměpis, dějepis a další. Tělesná výchova nebyla výrazně měněna (Reitmayer, 1972).

V důsledku heydrichiády bylo vytvořeno kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Na obsahu tohoto kuratoria se podílel i sám Reinhard Heydrich. Nejdůležitější byla převýchova nesená v nacistickém duchu. Tělesná výchova byla součástí činnosti kuratoria a měli ji vést cvičitelé tělovýchovných organizací, ale ti se snažili tuto činnost sabotovat (Kössl,2004).

4 Metodika práce

Pro dosažení cíle práce je zapotřebí využití několika postupů, které jsou praktické pro vytvoření plnohodnotné odborně historické práce. Tento postup metod je využíván v mnoha odborných pracích z důvodu jeho jednoduchého záměru. Stojí na bodech shromažďování informací, rozboru, výkladu a celkového zpracování daného tématu.

1. Heuristiku = shromažďování literatury a pramenů.
2. Kritiku = rozbor a hodnocení pramenů.
3. Interpretaci = jejich výklad.
4. Syntézu = zpracování (Hroch et al., 1985).

Při vytváření a zpracování bakalářské práce je hlavní použitou metodou obsahová analýza archivních dokumentů, dobové literatury, tištěných pramenů, a to jak tištěné formy, tak i formy elektronické a jiných akademických prací, které vycházejí z daného tématu.

Nejdůležitějším faktorem pro získávání relevantních informací u archivních dokumentů je tzv. vnitřní kritika pramene, díky níž faktograficky ověřujeme závažnost a pravdivost textu daného dokumentu, a to tím že důkladně srovnáváme tento dokument, a poznatky z něj získané, s jinými dokumenty, které se zabývají stejnou skutečností a společně tak dosahují objasňování zájmů prvopočátečního textu s postavením a relevantností autora textu.

Jelikož je tato práce věnovaná době komunistické diktatury a v závěru práce jsou používány materiály z dob socialistického převratu v Československé republice, předpokládáme, že se nevyhneme výkyvům v literatuře, protože v této době byly odborné spisy podřízeny nastolené vládě. Dokumenty byly často tvrdě ideologicky přepisovány, a proto v některých spisech můžeme lehce ztratit význam a kontext věci, kterou objasňujeme.

Závěr práce je věnován rozhovorům s pamětníky, kde je využita orální historie. Využitím tohoto čerpání z historie dosahuje práce celistvosti.

Hlavní využívanou metodou je tzv. metoda přímá. Pro dosažení svého cíle získává historická fakta studiem pramene. Využití této metody se zakládá na tom, že pramen roste z minulosti a cíleně o ní vypovídá. Tuto metodu používáme hlavně při jednoduchém a prostém popisu historické skutečnosti. Touto metodou chceme bezprostředně hledat odpovědi na otázky

typu: Kdo? Co? Jak, Proč? Jedná se tedy o nejvíce využívanou metodu v historických výzkumech, kterou zatím známe (Hroch, 1985).

Další využitou metodou je tzv. progresivní metoda. Ta nám umožňuje sledovat a zachycovat minulé události ve sletu okolností, a to v pořadí, jak po sobě jdou. Tedy pracujeme s fakty od nejstarších po ty nejnovější (Hroch, 1985).

Využití konkrétnějších metod pomáhá při práci s archiváliemi kvůli jejich relevantnosti.

Využívám zde metodu indukce, která napomáhá k analýze jednotlivých jevů, získaných v archivních dokumentech, díky čemuž vytváří jednoduchý posun ze samostatného faktu k obecnému údaji. Využiji spíše neúplnou indukci z důvodu nerovnoměrnosti mezi archiváliemi a tištěnými prameny (Hroch, 1985).

Dedukční metoda je úzce spjata s indukční. Vytváříme zde tzv. vědecké zobecnění, kdy výsledek vychází z jednoho či více tvrzení. V případě faktů v této práci byli studenti vzdělávání pod vlivem ideologických směrů podobně jako výzkum v této oblasti (Hroch, 1985).

Je důležité zmínit, že zde sledujeme události, které jsou jednoznačné a které jsou na pomyslné časové ose řazeny za sebou od nejstarší po novější. Budeme tedy postupovat souběžně s danou časovou osou. Tento postup nazýváme postupem diachronním (Hroch, 1985).

Neopomínám zde ani využít metody sondy, která pokud narazím na jev, při kterém je mým úkolem zpracovávat velké množství údajů, analyzuji jen vybrané, které vykazují znaky celého konvolutu (Hroch, 1985).

Rozhovor neboli interview, je technika na výzkumné půdě řady oborů. Dílčí pro tuto práci je její kvalitativní stránka, nikoli ta kvantitativní. Rozhovor se řídí formou standardizace. V této práci je použita forma polo strukturovaného rozhovoru, který má za úkol fungovat na předem domluvených otázkách, ale jejich pořadí se může v rámci odpovědí lehce modifikovat. Jelikož se zde bavíme o minulosti daných jedinců je přihlédnuto i k části volného interview tzv. narativního rozhovoru, kdy jedinci mluví na nějaké téma, o nějaké životní události, k čemuž tato práce chce směřovat (Reichel, 2009).

Rozhovor obsahoval třináct hlavních otázek pro tři respondenty. Při rozhovoru byly respondenti u sebe doma, tak aby bylo vytvořeno nejlepší prostředí pro jejich výpovědi.

Respondenti byli obeznámeni, že budou v práci označováni jako respondent či respondentka se zkratkou R1, R2 a R3. Tazatel je označen písmenem T. Bylo jim sděleno, že zde budou použita základní identifikační fakta jako místo vzdělání a bydliště v době jejich studií a jejich výpovědi budou přepsány z hlasového záznamu. Účastníci navštěvovali školy v Plzni, v Aši a v Praze v 50. a 60. letech 20. století. Vybrání byli z důvodu zaměření na západ Čech s přidáním hlavního města, tak abychom měli porovnání se situací odehrávající se v pohraničí, v hlavním městě a městem, které bylo na okraji Sudet a protektorátu. Přesné znění otázek se nachází v přílohách této práce.

5 Praktická část

V praktické části se zaměřuji na popis obsahu tělesné výchovy v letech 1945–1969 v českých zemích. Praktická část obsahuje i popis dílčích složek pravidelné tělesné výchovy jako byly nácviky na spartakiády či hodina branné výchovy. Kapitulu uzavírají rozhovory s pamětníky, kteří reflektují svými výpověďmi na vybrané otázky týkající se jejich školských let v tomto období.

5.1 Tělesná výchova od konce 2. světové války do konce 60. let 20. století

Konec války přináší obnovy školských soustav. Vývoj tělesné výchovy ve školách českých zemí byl v padesátých letech 20. století utvářen v rámci komunistického obrazu a k tělesné výchově se připojují některé další sportovní aktivity, jimiž jsou například spartakiády a branná výchova.

5.1.1 Tělesná výchova v letech 1945-1948

Dle Kaplana (1990) byl německý fašismus v roce 1945 a jeho nadvláda roztržena ve chvíli, kdy sovětská armáda osvobozuje republiku.

Dnes víme, že za osvobozením nestála pouze Rudá armáda, ale americká armáda, která osvobodila Plzeň.

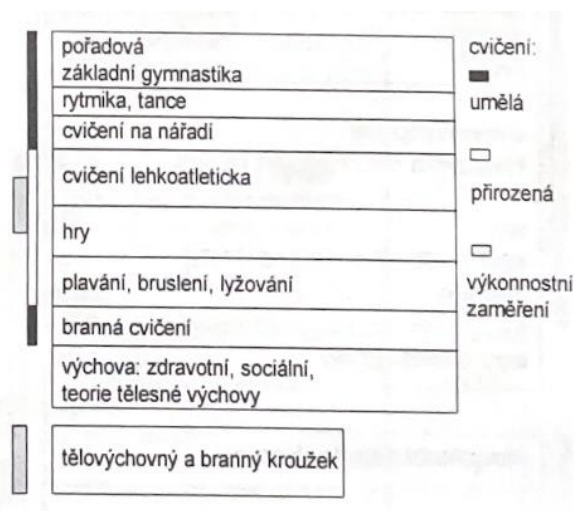
Osvobození umožnilo pokračovat v boji za národní a demokratickou revoluci a mohlo dojít k vytvoření základních předpokladů pro nástup k socialismu. Vedoucí místo zaujala KSČ, na základě nově položených lidově demokratických hodnot státu, která byla podpořena v rámci Košického vládního programu. Obyvatelé, kteří zradili nebo nepřijímali novou ideologii, byli vysídleni. V oblasti školství se v duchu Košického vládního programu začínají napravovat škody, které na československém školství způsobila německá okupace. V květnu roku 1945 byla obnovena školská soustava (příloha III.) z buržoazní republiky a ve většině škol se začalo hned učit. Vytvářely se ustálené požadavky na státní, politickou a lidskou výchovu, které se projevovaly na všech stupních a druzích škol. Šestiletý nuceně přerušovaný chod vysokoškolských institucí byl opět umožněn (Reitmayer, 1972).

Do vývoje tělesné výchovy se po skončení druhé světové války promítají nové vlivy a mění se její celková orientace. V roce 1948 přicházejí nové revize, které se zaměřují na obnovu dosavadního pojetí výchovy a vzdělání. Úkoly a cíle tělesné výchovy jsou zformulovány na

tří základní. Jedná se o pojetí zdravotní, vzdělávací a výchovné. Do všech typů škol je zavedena povinná školní tělesná výchova pro dívky. Od 6.ročníku je tedy na všech školách rozdělena tělesná výchova zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky (Vilímcová, 2009).

Dle Rychteckého (1998) se úsilí pedagogů nyní více zaměřuje na výchovné působení tělesné výchovy na žáka. V osnovách nacházíme také zdravotní a sociální výchovu. Objevuje se i předmět teorie tělesné kultury, zaměřující se na historii tělesné kultury (Obrázek 3). Rozsah dvou hodin povinné tělesné výchovy týdně byl rozšířen o aktivity v branných a tělovýchovných kroužcích.

Obrázek 3: Osnovy školní tělesné výchovy z roku 1948

„Úkoly komunistické výchovy tkvěly ve výchově k vědeckému světovému názoru, ve výchově k socialistickému vlastenectví, ve výchově k proletariátu, ve výchově k vědeckosti a ateismu, ve výchově k etice a estetice a ve výchově k tělesnému cvičení. Branná výchova do této doby byla sice izolovaným subjektem, ovšem nebyla úzce teoreticky ohraničená a realizovala se v komunistické výchově v rámci tělesné výchovy. Princip branné výchovy v komunistické výchově neurčoval podstatu branné výchovy, nýbrž vztahy ve výchovném procesu.“ Jednalo se o spojení komunistické výchovy se životem (Komínek,1987, str.4-5).

V roce 1949 podepisuje Klement Gottwald Zákon č. 187/1949 Sb. (Obrázek 4), který obsahoval novely o centralizaci státní péče k tělesné výchově a sportu (Reitmayer, 1972).

Obrázek 4: Prezident Klement Gottwald podepisuje zákon z roku 1949 o státní péči o tělesnou výchovu a sport

5.1.2 Tělesná výchova v 50.letech

Během roku 1952 se tělesná výchova dostává i do kurikula vysokých škol a dosahuje tak pomyslné celistvosti v národním vzdělávání (Vilímcová, 2009).

Došlo tedy k zabezpečení v ohledu vzdělávání učitelů k vykonávání povinné a dobrovolné tělesné výchovy, skrze ústavy pro tělesnou výchovu. Ty byly posléze zrušeny a nahrazeny katedrami tělesné výchovy na pedagogických fakultách (Kössl,2004).

Dle Reitmayera (1972) začínají vznikat i katedry tělesné výchovy na ostatních vysokých školách. Na lékařských fakultách se začínají objevovat katedry tělovýchovného lékařství. V roce 1953 byl vydán nový Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (Zákon č. 31/1953 Sb.), který byl vydán bez předem provedeného průzkumu. V něm stálo, že je nyní základní vzdělání zkráceno o jeden rok a právoplatné či úplné vzdělávání středoškolské se nyní zkracuje o roky dva (viz příloha III.).

Ve stejném roce na základě nového zákona vzniká Institut tělesné výchovy a sportu (dále jen ITVS) v Praze. Jeho sídlo se nacházelo v Tyršově domě. Toto období nese i prvopočátek

vědeckých a odborných časopisů z oblasti tělesné výchovy a sportu a pro vydávání odborné literatury je zřízeno Sportovní a turistické nakladatelství (Kössl,2004).

První rektorem ITVS byl profesor Ladislav Serbus, který za okupace učil na střední škole. Později byl ale přidělen Kuratoriu pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, kde se omezoval jen na nejnужnější činnosti. Později požádal o zproštění a bylo mu vyhověno. Byl, ale zaměstnán jako pomocný dělník u stavitelské firmy. Po osvobození působil jako asistent Ústavu pro tělesnou výchovu při Pedagogické fakultě (Národní archiv, Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, č. fondu 1151, inv. č. 17, k. 18)

Dle Vilímcové (2004) se v roce 1954 na základních a středních školách zavádějí tzv. normativní osnovy tělesné výchovy (Obrázek 5) s důrazem na vzdělávací a výkonnostní cíle. Zavádějí se klasifikační normy a kontrolní cviky. Jsou zavedeny jak u cvičení průpravných, tak i u akrobacie či ve cvičení na náradí. Sledování zdatnosti školní mládeže probíhalo za pomoci účasti v plnění odznaku zdatnosti. Jednalo se o řadu disciplín, které byly hodnoceny tabulkově. Hodnotilo se celoročně a žáci mohli získat bronzový, stříbrný či zlatý odznak.

gymnastika: pořadová, průpravná, akrobacie, cvičení na náradí, úpoly, rytmika, lidové tance	■ umělá
sportovní příprava: lehká atletika, plavání, lyžování, bruslení	□ přirozená
hry: kopaná, košíková, odbíjená, lední hokej, drobné hry	□ výkon, zaměřená
teorie tělesné výchovy	

tělovýchovné a sportovní kroužky

Obrázek 5: Normativní osnovy školní tělesné výchovy (1954)

Odznak zdatnosti se tak stal základem tělovýchovného systému. Časem bylo ale jeho používání čistě formální a začalo se používat i jako měřítko pro reprezentaci (Kössl,2004).

Vzhledem k prudké kritice od učitelů, rodičů a veřejnosti byly normativy odstraněny z osnov v roce 1957 (Vilímcová, 2009).

Tím, že došlo k eliminaci ve chvíli, kdy se počítalo jen s úpravami, se dají tyto kroky považovat za chybu, jelikož se tělesná výchova zbavila jediných objektivních měřítek pro

zjištění výkonnosti, zdatnosti, a hlavně možnosti korekce dobře vypracovaných osnov. Tento systém se později ukázal, i přes své klady a úspěchy, jako problematický, organizačně složitý a málo účinný (Kössl, 1986).

Dle Roubala (2016) došlo v roce 1955 k navázání našich tradic týkajících se hromadných tělovýchovných vystoupení a byla zorganizována I. celostátní spartakiáda (dále jen I.CS) v Praze. Zprvu, dle principu spartakiády, mělo jít o dobrovolnou akci pro cvičence, která byla poznamenána silnou ideologizací. Spartakiády se staly významnou a jedinečnou prezentací naší země a předvedení naší dokonalé tělesné kultury, která navazovala na tradice sokolských sletů.

V řízení dobrovolné tělesné výchovy a sportu bylo klíčové svěření nově ustanovené specifické organizace nesoucí název Československý svaz tělesné výchovy (dále jen ČSTV). Byly vytyčeny nové zásady pro provádění veškerých sportovních aktivit (Kössl,1994).

Dle Vilímcové (2004) byly v roce 1958 sloučeny odborné katedry tělesné výchovy Vysoké školy pedagogické v Praze s ITVS.

5.1.3 Tělesná výchova v 60.letech

Dle Reitmayera (1972) byla další úprava kurikula byla provedena v roce 1960. Novým cílem tzv. jednotné osnovy tělesné výchovy (Obrázek 6) pro chlapce a dívky od 6 - 19let byla snaha pokusit se zorganizovat a obsahově spojit povinnou školní tělesnou výchovu s tělovýchovnou činností zájmovou. Ve stejném roce proběhla II. celostátní spartakiáda (dále jen II. C.S.) v Praze.

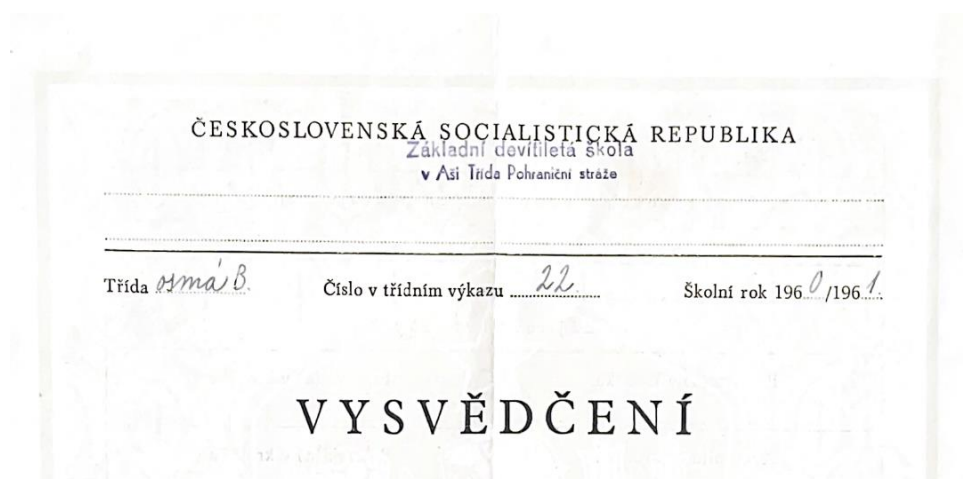
základní gymnastika: pořadová, přípravná, rytmika, lidové tance	■ cvičení: umělá
sportovní příprava: sportovní gymnastika, moderní gymnastika, lehká atletika, plavání, lyžování, bruslení, úpoly, kopaná, košíková, odbíjená, lední hokej aj.	□ přírozená
turistika	□ výkon. zaměřená
sportovní hry	
tělovýchovné a sportovní kroužky	

Obrázek 6: Jednotné osnovy tělesné výchovy (1960)

Školní rok 1960/1961 přinášel změny v zákoně ohledně soustav výchovy a vzdělávání (Zákon č. 186/1960 Sb.) Přináší změny v názvech škol (obrázky 7. a 8.).

Obrázek 7: Vysvědčení – školní rok 1959-1960

Obrázek 8: Vysvědčení – školní rok 1960-1961

V organizaci ČSTV výrazně působila i změna územní struktury v roce 1960. Byl zmenšen počet okresů a tělovýchovné celky tak musely korespondovat s novými nařízeními. Činnost ČSTV byla ovládána čistým politickým akcentem, o čemž nás utvrzují materiály z jednotlivých sjezdů a konferencí ČSTV, organizace spartakiád a celé řady dalších sportovních akcí. Cílem po roce 1960 byla obnova masového rozvoje tělesné výchovy a sportu. Dílčí složky tohoto cíle se skládaly ze znovuoobnovení sportovních her mládeže, nové organizování více sportovních a turistických částí spartakiád či založení turistického

závodu na 70 km po hřebenech Krkonoš, z nichž se některé staly neodmyslitelnou a důležitou součástí československého tělovýchovného života.

V roce 1960 byly vydány nové jednotné osnovy tělesné výchovy pro chlapce a dívky ve věku od šesti do devatenácti let. Pokoušely se tak o konkrétní vyjádření obsahové jednotky systému tělesné výchovy mládeže a její povinné školní tělesné výchovy (Kössl, 1994).

Školy spolupracovaly na menší intenzivní přípravě v organizaci celostátní spartakiády ve významů četných sportovních soutěží. Spolupráce škol a tělovýchovných jednot nesla, ovšem i vedle úspěchů, dost obtíží. Tělovýchovné orgány vyžadovaly od škol plnění nastavených úkolů, na které samy nestačily a po školách chtěly, aby se staly vykonavateli úloh, které podle všeho měla plnit tělovýchovná hnutí. Přirozeně to vedlo k oslabování tělovýchovné práce a úpadku zájmů obětavých učitelů pro veřejnou tělovýchovnou činnost. V dobrovolné tělesné výchově je zapojeno malé procento mládeže, tudíž v tomto období dobrovolné tělovýchovné celky nedosahují v tělesné výchově takového významu, jaký byl předpokládán. Nedostatky, které se dlouho dobu vyskytují v zajišťování dobrovolné tělesné výchovy vedly v roce 1968 k znovuoživení tradičních sportovních soutěží na středních školách. Byly rozděleny podle roku. Pokud se jednalo o sudý rok končila tato soutěž krajským mistrovstvím, v lichých letech soutěž vrcholila celostátním finále, kde se soutěžilo v pěti sportovních a jedné branné soutěži. Skládala se z atletiky, sportovní gymnastiky, odbíjené, košíkové a házené. Vyplývá z toho tedy důležitost tělesné výchovy jakožto složky činnosti ostatních výchovných institucí a zařízení (Reitmayer, 1972).

Rok 1969 se nesl ve znamení utužení dogmatických praktik v tělesné kultuře (Kössl, 1994).

5.2 Spartakiáda

Toto téma jsem zařadila z důvodu jeho ojedinělosti v dobách komunistického režimu. Cvičení na spartakiádách se týkalo i dětí, které v rámci tělesné výchovy či volnočasově nacvičovaly sestavy, které pak některé z nich předváděly na okresních, krajských či celostátních spartakiádách. Spartakiády měly ve svém programu Dny dětí a mládeže, kde v průběhu každé spartakiády cvičilo přes 40 000 žáků. Na I. celostátní spartakiádě provádělo nástup zhruba 40 000 dětí (Obrázek 9).

Obrázek 9: Střední část společného nástupu 40 000 starších žáků, žaček, dorostenců a dorostenek

Spartakiády byly významným výstupem ztělesněním vize, moci a ambic komunistického režimu, který měl ukázat světu nový model společnosti a samotného člověka. Šest československých spartakiád v kolosu čtyřicetileté komunistické vlády sice zabralo jen pár dní, ale jejich význam by se neměl podceňovat (Roubal, 2016).

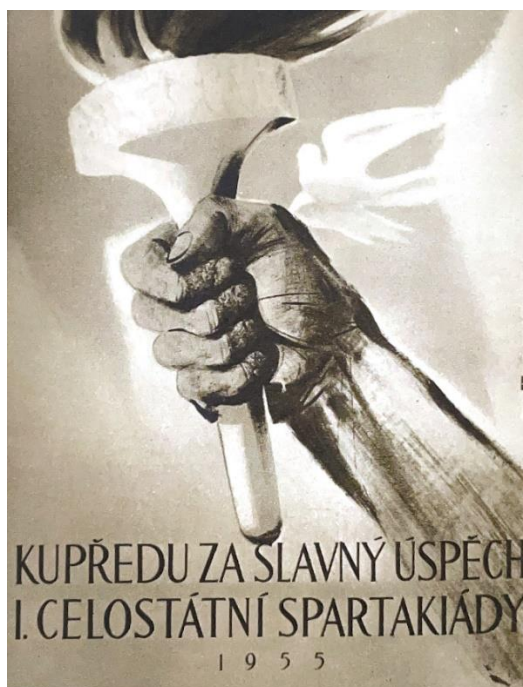
Slovo spartakiáda vzniklo pod rukou českého funkcionáře Jiřího Chalupického, kterému byl inspirací Spartakus. Cvičený bojovník, který ztělesňoval vzpouru otroků tedy v našem kontextu vzpouru proti vykořisťovatelům. Únor roku 1948 přinesl již pozměněnou činnost Sokola a socialistická tělovýchova už nechtěla uskutečňovat masová tělovýchovná vystoupení z důvodu principů, které přinášely všesokolské slety. Rok 1953 přinesl zrod myšlenky obnovy těchto masových cvičení, která měla za úkol dokumentovat „radostný život při budování socialismu“ a možnosti předvést tak sílu, díky které byla propagována politika v širším úhlu pohledu.

Dle Roubala (2016) uspořádala prvotní spartakiádu Federace dělnických tělovýchovných jednot (dále jen FDTJ) v období První republiky v roce 1921. ČSVT uspořádal I.CS v roce 1955 a poté byl spartakiády pořádány až do roku 1985 v pětiletých cyklech. Tři hlavní pilíře, na kterých stála celá podstata spartakiád byla hromadná tělovýchovná vystoupení, sportovní soutěže, turistické akce a odborně-kulturní pořady. I. CS proběhla v roce 1955, II. CS a III.CS proběhly také, avšak připravovaná IV.CS v roce 1970 neproběhla z důvodu politických rozepří. Spartakiádní fenomén vydržel až do roku 1990, kdy byla plánovaná

spartakiáda zrušena pro politický nesoulad a nacvičované skladby byly zaštitěny pouze v krajích a okresech. Tím končí éra masových tělovýchovných cvičení pod pláštěm komunistického režimu.

5.2.1 První celostátní spartakiáda

Stanovení I. CS pro rok 1955 nebylo náhodné. Rok se nesl ve znamení oslav desátého výročí osvobození ČSR Rudou armádou. Z pohledu KSČ byl čas na zhodnocení situace panující v ČSR od jejího nástupu k moci, přičemž strana konstatovala výrazné zlepšení poměrů a zásluhy na tom připisovala sobě. Spartakiáda byla významná pro svůj rozsah, jelikož to bylo první tělovýchovné vystoupení v takto masové šířce pojmající převzetí moci KSČ. Byla za celkovým zrodem nové tradice pořádání československých spartakiád. Jejím hlavním cílem byla podpora v budování socialismu po vzoru SSSR. Vliv spartakiády zasahoval do celé šíře naší země. Působil v okreskách a krajích, kde byly vytvořeny soudržné spartakiády, z kterých poté byli vybráni cvičenci reprezentující na Strahově (Roubal, 2016).

Obrázek 10: První propagační plakát I. celostátní spartakiády

Dle Muchy (1956) se I.CS konala na strahovském stadiónu v Praze, kde cvičilo 311 okresních spartakiád dohromady. Spartakiáda byla rozdělena na Dny mládeže, které probíhaly 23. – 26. června, Dny dospělých probíhajících od 2. – 3.července, poté Den svazarmu, kde cvičenci cvičili 4.července a posledním dnem byl Den armády (Obrázek 8.),

kteřý byl datovaný na 5.července. Hlavní program byl doprovázen Dnem vodních sportů či Veselicemi krojovaných skupin. Většinu spartakiádního programu tvořila cvičení prostná. Strahovský stadion, v té době jeden z nejrozsáhlejších sportovních stadionů na světě, pojmulu neuvěřitelnou masu lidí. Pojímal okolo 755 000 cvičenců, kterým přihlíželo 1 298 000 diváků.

Obrázek 11: Masové cvičení v šermu s puškou

Po dlouhých letech přivítali lidé více to, o co byli během času obráni, a ponořili se do radostných myšlenek spojených s vytvořením společného díla, aby tak světu představili kvality svojí země. Skrze CS se spolu propojovaly oblasti umělecké, politické a sportovní. Tím, byla I. CS tak unikátním, tím že byla průkopnicí v této sféře. Přispěla zdokonalením organizace vystoupeních, rozvoji schopnosti cvičenců a mnoho dalšími aspekty. Můžeme, tedy tvrdit, že byla jakousi zkouškou zdatnosti sil tělovýchovných hnutí (Šterc, 1972).

„Podle dobové ideologie uplatňované v rámci způsobu organizace I.CS. představovalo lidské tělo nejstálejší, nejspolehlivější a nejucelenější politickou metaforu.“ (Mangan, 2006, s.79)

5.2.2 Druhá celostátní spartakiáda

Dle Šterce (1972) měly následující spartakiády po roce 1955 společnou ideu – opětovná podpora v budování socialistické vlasti. Zatímco první spartakiáda byla jakýmsi „pokusem“, jak dokáže režim využívat těchto masových akcí ve svůj prospěch, a jestli dokáže v tomto směru překonat sokolské slety, byly další spartakiády směřovány k odlišnému duchu nežli předtím. Bylo už jasné, že jsou organizátoři schopni zorganizovat takto monstrózní akci, která neměla u nás a vlastně ani jinde ve světě takové obdoby. Díky tomuto povědomí byli více smělejší a odvážnější pro vytvoření lepší spartakiády. První spartakiáda sice měla pár nedostatků, ale pro všechny nasadila laťku opravdu vysoko. Organizátoři tak stáli před výzvou, aby dokázali vytvořit něco lepšího a více dechberoucího.

Přípravy II.CS., které se uskutečňovaly při oslavách výročí osvobození Československa Rudou armádou, byly tvořeny ze zkušeností nabytých z první celostátní spartakiády a jejího závěru. Největší změna byla provedena v programu, kdy bylo zredukována částečné množství skladeb. Na první spartakiádě jich bylo 28, na nynější jich bylo 19 skladeb. Důvod byl jednoznačný. Bylo rozhodnuto, že kvalita vítězí nad kvantitou. Dále se spartakiádní slavnosti rozdělily do dvou let. V této spartakiádě byl kladen veliký důraz na úspěch provedení všech skladeb. Během příprav se plánovalo o zapojení sportů cvičenců, kteří cvičili za registrované sportovce. Hlavním heslem této spartakiády bylo: „Za široký rozvoj tělesné výchovy a sportu!“. Celkem na této spartakiádě cvičilo přes 700 000 nacvičujících, které sledovalo bezmála přes 2 miliony diváků. Závěrem se došlo k názoru, že III. Celostátní spartakiáda by měla obsahovat ještě méně skladeb (Roubal, 2016).

5.3 Rozhovory

Součástí mé práce je i orální historie ve verzi rozhovorů s pamětníky, kteří byli v našem zkoumaném časovém období školou povinni. Respondenti byli vybráni z hlediska místa jejich škol, bydliště a vzdělávání. První respondent byl vybrán za účelem popsat studentský život v bývalém pohraničí. Druhá respondentka byla vybrána z důvodu celoživotního studia v Plzni a třetí respondentka byla vybrána kvůli přiblížení situace v hlavním městě. Všichni tři respondenti pocházejí z jiné oblasti a dávají tak ucelenější názor na život školáků na západě Čech a hlavního města Prahy.

5.3.1 Pohled pamětníka z bývalého pohraničí Aš

Respondent navštěvoval Jedenáctiletou střední školu v Aši, která měnila svůj název (Obrázky 7. a 8.) a studoval na střední průmyslové škole elektrotechnické se zaměřením na zabezpečovací a sdělovací techniku na dráze v Plzni.

Označení T je pro tazatele označení R1 je označení prvního respondenta rozhovoru.

T: Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 50.léta?

R1: Byl jsem dítě, takže si myslím, že jsem je moc nevnímal. Dělčí pro mě bylo to že jsem sportoval, takže se vlastně celé padesátky točily jenom okolo školy a sportu. Do pionýra a Československého svazu mládeže jsem nechodil, takže jsem čas využíval takto.

T: Jak jste trávil/a volný čas v 50.letech?

R1: To už jsem vlastně říkal předtím. Trávil jsem ho aktivní sportem. Chodil jsem hodně do lesa a na nedělní vycházky s rodiči.

T: Sledoval/a jste v této době politiku?

R1: Ne, nezajímala mě.

T: Byl/a jste spokojen/a s vládou KSČ a nastaveným režimem?

R1: Moji rodiče se mnou politiku nerozebírali a nezatahovali mne do ní. Jako dítě jsem z toho neměl rozum. Jediné, co mi po letech řekli, bylo to že můj otec přišel se západní armádou, aby osvobodil Československo.

T: Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?

R1: Bylo to hezké, neměl jsem úplně dobré známky, že bych byl premiant, ale byl jsem aktivní dítě, co bylo nejradši pořád v pohybu. V první třídě jsem přestupoval ze školy v Horažďovicích do Aše, kde jsem ukončil své základní studium.

T: Pamatujete si na nějaké zážitky z tělesné výchovy?

R1: Jé těch bylo. Byl jsem ve výběru několika sportů, abych reprezentoval moji školu v Aši a to v košíkové, fotbalu a atletice. Zde jsem zaznamenal několik okresních úspěchů. Fotbal

byl zajímavý, měli jsme pouliční družstvo a hráli jsme proti registrovaným hráčům. Pamatuji si, že jsme je několikrát porazili a někteří mí spolužáci byli od nich koupeni a ve chvíli, kdy jsem odešel do Plzně za studiem, se moji spolužáci dostali do tenkrát fotbalového týmu Jiskra Aš. V tělocviku jsme byli rozděleni. Na prvním stupni jsme měli tělesnou výchovu všichni dohromady a na druhém jsme už byli rozděleni dle pohlaví. Na střední to bylo rozdělené taky.

T: Takže tyto aktivity byly spojené se školní tělesnou výchovou?

R1: No jistě. V hodinách školní tělesné výchovy jsme pořádali soutěže v atletice (skoky do výšky, do dálky). Hráli jsme basketbal a fotbal. Jezdili jsme na lyžích, to bylo organizované školou a jezdily se závody mezi třídami. Pamatuji si, že jsme měli závody mezi školami, kde jsme závodili na saních a poté běželi sprint na 100 metrů, po kterém následovala střelba. Měl jsem i branné hry, kde jsme běhali po louce na upravených lyžích a stříleli, taková obdoba dnešního biatlonu.

T: Co Vás nejvíce bavilo/nebavilo v tělesné výchově?

R1: Fotbal a hokej byly moje oblíbené aktivity. Neměl jsem rád gymnastiku.

T: Bylo některé nářadí, které vás nebavilo v gymnastice nebo to bylo vše?

R1: Všechna mě nebavila. Byl jsem spíše vyznavač týmových sportů, hlavně těch míčových.

T: Zúčastnil/a jste se Spartakiády či nácviků v hodinách tělesné výchovy?

R1: To jsem se zúčastnil. Byl jsem na okresní spartakiádě v Chebu, kde jsem reprezentoval Aš. Jsem na to velice pyšný. Všichni jsme byli amatéři. Při nácvikách v tělesné výchově jsem trénoval se svými spolužáky zpěvy, které patřili k sestavám. Měli jsme ta klasická bílá tílka a červené trenýrky. Cvičil jsem pouze na okresních spartakiádách. Na celostátní spartakiádu jsem se bohužel nikdy nedostal, tam byl úzký výběr.

T: Jak na Vás působila Spartakiáda?

R1: Určitě to do sebe něco mělo, protože se zde lidé seznamovali a společně sportovali.

T: Pamatujete si na branné cvičení a civilní obranu?

R1: Branné závody jsme měli, jak už jsem říkal v kombinaci běhu na lyžích a střelby. Branná výchova to bývalo to hraní na popluchy a mlácení kladivem do kolejnice, museli jsem se přemístit do krytu, který byl vedle tělocvičny. A měli jsme z toho velkou srandu.

T: Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 60.léta?

R1: První, co se mi vybaví je asi vzpomínka na cesty do školy. Jelikož jsem žil v pohraničí, byl jsem ve vlaku na cestě do školy kontrolován pohraničníky. Chodil jsem na Střední průmyslovou školu elektrotechnickou, kterou jsem dokončil a poté jsem šel na vojnu a z vojny do práce. Při cestě do Chebu jsem sledoval ruské tábory, které stály před Hazlovem na kraji lesa. Po příjezdu armády Varšavské smlouvy mi končila základní vojenská služba a šel jsem do civilu.

T: Jak jste trávil/a volný čas v 60.letech?

R1: Přes školská léta to bylo dost podobné jako v padesátkách. Pak jsem šel na vojnu, kde moc volného času nebylo a po ukončení vojny jsem začal chodit do práce. Moje škola mě sice připravila ale praxe pro mne byla dost významná a můj volný čas byl v době, kdy jsem nemusel být na dráze.

T: Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?

R1: Můžu říci jediné. V roce 1962 jsem nastoupil, v roce 1966 jsem skončil a v roce 2023 to bude 57 let, kdy se pravidelně jádro naší třídy schází každý měsíc a pořád si máme o čem povídat. A o tomhle rozhovoru, o tom jim také řeknu.

5.3.2 Pohled pamětnice z Plzně

Respondentka navštěvovala Osmiletou střední školu Aloise Jiráska v Plzni, pak se proměnila Základní devítiletou školu Aloise Jiráska v Plzni. Studovala na Střední průmyslové škole elektrotechnické se zaměřením na zabezpečovací a sdělovací techniku na dráze v Plzni, kterou úspěšně dokončila.

Označení T je pro tazatele označení R2 je označení druhého respondenta rozhovoru.

T: Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 50.léta?

R2: Začala jsem chodit do školy, nastoupila jsem do první třídy.

T: Jak jste trávil/a volný čas v 50.letech?

R2: Při příchodu ze školy, jsem praštila taškou do kouta a šla jsem ven. Lezli jsme po stromech, v zimě jsem se koulovali, dokonce si pamatuji na tvrdé zimy, kdy byly kry na řece opravdu silné, tak jsme jako děti na nich jezdily. Bylo to opravdu nebezpečné, ale byla jsem dítě, takže jsem si to neuvědomovala. Nad mým rodným domem máme malý kopec, který nám v zimě sloužil jako perfektní skluzavka a jelikož v té době byly pouze sáně, které jsme do školy nebrali, posloužila nám k jízdě naše aktovka.

T: Sledoval/a jste v této době politiku?

R2: Ne, vůbec ne.

T: Byl/a jste spokojen/a s vládou KSČ a nastaveným režimem?

R2: U nás doma se o politice nemluvílo. Můj otec byl vyškrtnut z KSČ. Pro naši rodinu bylo těžké období předtím, kdy můj strýc emigroval do Anglie, kde působil jako střelec u britského letectva u RAF (pozn. Roayl Air Force) a kvůli tomu byla moje babička a její muž vězněni jako političtí vězni. Když se vrátil zpět po válce do Čech, nesměl vykonávat žádnou práci, pouze pomocné práce a brigády. Z těchto důvodů se u nás doma politika nerozebírala.

T: Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?

R2: Chodila jsem do školy na Jiráskovo náměstí v Plzni. Byla jsem spokojena.

T: Pamatujete si na nějaké zážitky z tělesné výchovy?

R2: Na nic si nevzpomínám, ale chodila jsem do Sokola.

T: A pamatujete si, co jste cvičila v Sokolu?

R2: Mám sokolovnu kousek od svého rodného domu. Chodily tam se mnou děti z celé naší obce. Byla jsem cvičenka a společně jsme s dětmi cvičily prostné, skákaly přes gymnastickou kozu a hrály vybíjenou.

T: Co Vás nejvíce bavilo/nebavilo v tělesné výchově?

R2: Tak to vím přesně. Nebavily mě kruhy, šplh a bradla. Měla jsem ráda míčové hry, prostná, gymnastickou kozu a koně.

T: Silové sporty tedy nebyly Váš šálek čaje?

R2: Tak největší důvod byl ten, že mi to nešlo. Proto mě to nebavilo.

T: Zúčastnil/a jste se Spartakiády či nácviků v hodinách tělesné výchovy?

R2: Bohužel, můj ročník byl vždy mimo období, kdy se nacvičovalo. Moc mě to mrzí, protože jsem si přála to někdy vyzkoušet.

T: Někteří aktéři tohoto rozhovoru se účastnili aspoň okresní spartakiády, ani na té jste se neúčastnila?

R2: Vůbec se to nenacvičovalo. Ve chvíli, kdy můj ročník byl vybrán, tak se třeba jednalo pouze o chlapce.

T: Jak na Vás působila Spartakiáda?

R2: Mě se to líbilo velice. Moje maminka cvičila na sokolských sletech a dlouho na to vzpomínala, měla bílé tílko a dvoubarevnou sukni, kterou při cvičení rozepínaly a otáčely ji na rub a líc. Tím vyvábili krásné barevné obrazce.

Moc se mi líbili vojáci, kteří vytvářeli ze svých těl pyramidy. Předváděčky s bajonety pro mě jako pro dítě byly nezáživné a trošku děsivé (Obrázek 11).

T: Pamatujete si na branné cvičení a civilní obranu?

R2: To jsme měli. Chodili jsme na Božkovský ostrov, kde nás honili v plynových maskách, měli jsem překážkové závody i v dešti a blátě.

T: Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 60.léta?

R2: Škola a její dokončení.

T: Jak jste trávil/a volný čas v 60.letech?

R2: Chodila jsem ven, cvičila jsem u nás v sokolovně. Neměla jsem moc času, protože jsem doma pomáhala s hospodářstvím.

T: Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?

R2: Bylo to moc hezké a do dnešního dne se scházíme.

5.3.3 Pohled pamětnice z Prahy

Respondentka Navštěvovala 7. pěti třídní národní školu v Praze, z které po jejím ukončení přestoupila na 6. osmiletou střední školu, kterou zakončila závěrečnou zkouškou. Dále studovala na 2. jedenáctileté škole, kterou maturitou dokončila v roce 1959 a dále studovala na ČVUT architekturu, kterou ukončila promocí po šesti letech studia.

Označení T je pro tazatele označení R3 je označení třetího respondenta rozhovoru.

T: Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 50.léta?

R3: V roce 1951 jsme se stěhovali, kvůli tomu, že má maminka musela odevzdat obchod. Chodila jsem na matematické olympiády, začala jsem hrát basketbal a učit se francouzsky.

T: Jak jste trávil/a volný čas v 50.letech?

R3: Čas jsem trávila se sourozenci a dětmi ze školy na farské zahradě, kde bylo dětské hřiště. Po stěhování jsme se dostali do domu, kde žilo skoro 30 dětí podobných ročníků jako jsem byla já a moji sourozenci, s kterými jsme stavěli bunkry z dřevěných krabic od vín, která skladovali ve sklepě našeho domu. Před tím, než jsem se dostala ke košíkové, tak jsem rekreačně veslovala. Při zimní přípravě v bazénu mě oslovil trenér košíkové a bylo jasno. Chodila jsem do Sokola a vzpomínám si i na taneční.

T: Sledoval/a jste v této době politiku?

R3: Doma se politika sledovala, ale zásadně se řešila v nepřítomnosti nás dětí. Ve škole se to také moc neřešilo. U nás doma byl pro mne zakázaný pionýr, ale nejen z důvodu politického ale i osobní animozity mé milované maminky vůči vedení pionýra.

T: Byl/a jste spokojen/a s vládou KSČ a nastaveným režimem?

R3: Byla jsem dítě. Nikdo mě tím nezatěžoval.

Pamatuji si, že jsme měli školu v přírodě, která trvala skoro celý měsíc a po nás přijel další turnus dětí, které vyprávěly o tom, že tam plakaly paní učitelky, když zemřel Stalin a Gottwald, takže poté začaly plakat i děti. To možná byl důsledek nějakého režimu, který se odrážel na obyčejných lidech a přenášel se na děti. Dítěti to stačí říci jednou, aby si to v mozečku nechalo. Z té doby si pamatuji na větu: „Hlavně, aby nebyla válka, když nám umřel soudruh Stalin!“ a pamatuji si jí dodnes.

T: Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?

R3: Pamatuji si na, to že nám zrušili ruční práce, a to jedna moje paní učitelka těžce nesla. Naštěstí po zdařené intervenci nám bylo umožněno mít aspoň kroužek ručních prací, a to nás hodně bavilo.

T: Pamatujete si na nějaké zážitky z tělesné výchovy?

R3: Šly mi míčové hry, ale vůbec mi nešlo cvičení na náradích. To, co jsem se naučila v Sokole, tak to mi šlo. V tělocviku mi šla pořadová cvičení a prostná. V tělesné výchově jsme se dokonce učili i polku. A závodila jsem v plavání za školu, kde jsem několikrát stála na stupních vítězů.

T: Co Vás nejvíce bavilo/nebavilo v tělesné výchově?

R3: Bavila mě atletika, kde jsem si oblíbila krátké běhy a skok do dálky. Zatímco dlouhé běhy, skok do výšky a hody mě nebavily a nešly mi.

Milovala jsem plavání, protože moje maminka závodně plavala, takže to u nás doma bylo povinné.

T: Zúčastnil/a jste se Spartakiády či nácviků v hodinách tělesné výchovy?

R3: Ano, zúčastnila jsem se v sestavě nazvané „Závěrečný obraz“. V roce 1955 jsem byla v osmé třídě a vystupovala jsem na první celostátní spartakiádě. V hodinách tělesné výchovy jsem nacvičovala také, ale sestavu, které jsem byla součástí na Strahově jsem nacvičovala v tělocvičně jako registrovaný sportovec. Tuto sestavu jsem cvičili s pracovními zálohy a „svazarmovci“, kteří stavěli ze svých těl pyramidy a my jim dělali křoví. Neměla jsem, ale ve skupině žádné své spoluhráčky z basketbalu, protože se to rozdělovalo podle místa bydliště. Cvičila jsem prostná s lehkou akrobacií. Měla jsem na sobě žlutý úbor a sukýnku, která byla na rubu modrá a na líci červená. Na spartakiádě jsme toto vystoupení cvičili každý den až na ten poslední, kdy cvičili vojáci.

T: Jak na Vás působila Spartakiáda?

R3: Velkým zážitkem, byly samozřejmě obrovské davy, v kterých jsme chodili přes velké dřevěné mosty na Strahov. Všichni dospělí kolem mě to chápali radostně jako konečné

obnovení sokolských sletů, které jim chyběli po zákazu Sokola. Bohužel brzy pochopili, že se nejednalo o sport, ale o posílení komunistické ideologie. Zážitkem proto pro mne bylo to, že se na mne přišel podívat můj milovaný tatínek. Takže pro dítě to byl obrovský zážitek a působilo to na mě jako možnost pohybu, ale mezi dospělými jsem slyšela jejich negativní úsudky o celé akci.

T: Pamatujete si na branné cvičení a civilní obranu?

R3: Na střední škole jsme stříleli na terče. Mě to strašlivě nebavilo, to válčení a jediné co si pamatuju je, že puška byla vzor 47. Ovšem díky tomu, že jsem byla sportovkyně, jsem měla pevnou ruku a vždy jsem nastřílela dobře. Civilní obrana byl jediný předmět, kde jsem měla špatné známky, protože mě nebavilo učit se teorii výstřelu z pušky.

Bylo to čistě politické. Pořád jsem se bránili imperialistům.

T: Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 60.léta?

R3: Žila jsem plnohodnotným vysokoškolským životem a občas jsem trpěla na branné výchově.

T: Jak jste trávil/a volný čas v 60.letech?

R3: Trávila jsem ho tehdejším vysokoškolským životem se vším všudy.

T: Nedělalo Vám problém spojený život sportovce a studentky architektury?

R3: Závodila jsem za vysokou školu, takže spíše naopak. Byly i nějaké úlevy.

T: Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?

R3: Vzpomínám na ně ráda a když se občas vrátím na pár dní do Prahy směřují moje kroky k mojí fakultě, kam se ráda vracím a vzpomínám i teď. Každoročně se scházím se svými bývalými spolužáky, díky čemuž můžeme vzpomínat společně.

6 Diskuze

V průběhu psaní své práce jsem se obohatila o podrobnější fakta z oblasti historie a tělesné výchovy. Setkala jsem se s velkou řadou odborných textů, které se zaměřovaly buďto na tematiku historie české země či tělesné výchovy a jejího vývoje. Přiřazený popis prvních dvou celostátních spartakiád podtrhuje celou oblast historického výzkumu tohoto tématu.

Vytyčené cíle práce se zaměřovaly na popis časového období v letech 1945 až 1969 na území českých zemích. Dále bylo důležité provést charakteristiku tělesné výchovy a pohybových aktivit, souvisejících se školní docházkou a v celém závěru charakterizovat dílčí samostatnou složku spartakiádu.

Během této práce bylo díky odborným zdrojům porovnány informace z dob komunistických s literaturou psanou nezávisle na komunistické ideologii. Díky tomuto porovnání došlo k utřídění jednotného celku informací.

Poslední kapitola věnovaná rozhovorům s pamětníky podhalila pravdivost ve výše získaných informací, a to hlavně v oblasti školských reforem z roku 1960, kdy docházelo k odebrání jednoho povinného roku na základních školách a odebrání dvou ročníků ze středoškolských programů. Toto tvrzení je v práci ověřeno dokumenty z oblasti školství ukazující na změny v názvech škol.

Rozhovory dále podhalily rozdíly mezi trávením volného času kdysi a nyní. Všichni respondenti vypovídali, že pro ně bylo přirozené trávit volný čas pohybem venku či řízeným pohyb v tělovýchovných organizacích. V porovnání s dnešní dobou můžeme říci, že bylo pro děti nejvíce důležité trávit volný čas mimo domov s přáteli, a hlavně venku v podstatě za jakéhokoliv počasí. Jejich pohled na spartakiády byl identický, jelikož na ně vzpomínají jako děti, buďto jako účastníci na celostátní či okresní spartakiádě nebo jako pasivní sledovatelé. Vzpomínají na ni jako na akci sblížující lidi a jako na akci věnované pohybu.

Branná výchova byla dle jejich výpovědí záživná pouze z praktického hlediska střelby a řízeného pohybu. To, co se týkalo teoretických znalostí a ideologického tlaku vytvářeného prostřednictvím obrany proti imperialistům, jim přišlo úsměvné. Rozhovory dále přinášejí informace o šíření komunistické ideologie mezi děti. V rodinách všech účastníků nebylo zvykem probírat politickou situaci s dětmi (našimi respondenty), což v porovnání s dnešní situací, kdy probíhá válka na Ukrajině, je rozdílné. Dnes je zvykem informovat děti o válce

a o politických situacích v Evropě. Toto téma je více komercializované skrze digitální svět, který je dnešním dětem přístupný.

Školství v té době bylo zaměřeno více ideologicky nežli dnes. Prvky obrany promítající se do povinné školní tělesné výchovy, jsou ojedinělé, a byly využívány pouze pro období komunismu v ČSR. To samé platí i pro spartakiády, které jakožto masový ideologický kolos stály v čele vybudování silněji orientovaného státu.

Klady v tomto školství mohou být i zápory. Branná výchova, aspoň tedy z nějaké míry, by byla přínosem i do dnešních osnov a rozšiřovala by tak okruh svého využití. Vzhledem k již zmiňované situaci cloumající Evropou, by bylo dobré zařadit prvky branné výchovy zpět do osnov. Dnešní děti o situaci ví, ale k přípravám v branných cvičeních nemají přístup. Zapojením branné výchovy do školských osnov by přineslo i nové možnosti v pohybovém a společenském rozvoji dítěte. Přínosem by byla i nějaká velká masová cvičení s jasně zaměřeným pohledem pouze k fyzickému a kolektivizaci.

Zakomponované rozhovory de facto ucelují celou diskuzi o této práci, jelikož výpovědi pamětníků jsou zcela identické a zřetelně popisují období, které prožili jako mládežníci. Získané informace díky orální historii se shodují s odbornými texty, avšak celkový pohled respondentů na tuto dobu je zcela zkreslený z důvodu mladého věku účastníků v dobách věnovaných této práci. Výpovědi byly zaměřené na jejich pocity a prožitky v dětských letech bez kritiky přibývající v průběhu jejich životů.

7 Závěr

Bakalářská práce shrnuje otázky týkající se především komunistické ideologie působící na poválečné Československo a na strukturu tělesné výchovy v této době. Do tělesné výchovy byly přidávány armádní prvky skrze branná cvičení a vycházela více méně z dob sokolských sletů a prvorepublikového tělovýchovného postoje. Upřednostňovány byly spíše sporty kolektivní a individuální sporty byly dosti upozad'ované. V práci sehrály hlavní roly výzkumné metody, díky nimž jsou události a fakta lineárně zařazené do časové osy, která je rozdělena v práci. Tato časová osa byla vytvořena přes metodu přímou, kdy byla stručně popsána historická skutečnost. S využitím progresivní metody jsem docílila propojení událostí v okruhu tělesné výchovy a jejího vývoje s historickými skutečnostmi, ovlivňující celý chod našeho státu. Využitím metod indukce a dedukce jsem využila ve zkoumání odborných textů a jejich pravdivosti na základě porovnání s neidealizovanými literárními prameny. Sesbírané informace skrze orální historii, prováděnou polo standardizovaným dotazníkem, potvrzovaly nabyté informace z odborných textů. V úvodu práce je shrnuta historie českých zemí pro lepší napojení do kontextu tématu, dále shrnuje počátek komunistické éry v Československu a její vliv na oblast tělesné výchovy. Praktická část je věnována vývoji tělesné výchovy na území českých zemích v letech 1945 až 1969. Domnívám se tedy, že je má práce stručným shrnutím tohoto vybraného tématu a je tím pádem přínosná pro další práce zaměřující se na tuto oblast.

8 Resumé

V této bakalářské práci jsem se zaměřila na charakteristiku vývoje tělesné výchovy po konci druhé světové války až do období konce 60. let 20. století na území českých zemí. Práce zahrnuje charakteristiku daného časového období, která je důležitá pro získání informací souvisejících s vývojem tělesné výchovy u nás. Důraz byl kladen zejména na politické dění, které ovlivňovalo chod celé země. Díky sesbíraným informacím pomocí metod používaných v historických pracích, jsem docílila sepsání stručných dějin českých zemí a pomocí progresivní metody s využitím metod indukce a dedukce bylo docíleno charakteristiky vývoje tělesné výchovy ve vybraném období. Práce zejména využívá diachronní postup zapsání získaných informací, pro lepší orientaci v textu. Výsledky přinesly splnění cílů této práce a jsou přínosem pro další výzkum v oblasti historie tělesné výchovy v období komunismu v českých zemí.

Summary

In this bachelor thesis I focused on the characteristics of the development of physical education after the end of the Second World War until the end of the 1960 s in the Czech lands. The thesis includes the characteristics of the time period, which is important for obtaining information related to the development of physical education in the Czech Republic. Emphasis has been placed especially on the political events that influenced the running of the whole country. Thanks to the collected information, using the methods used in historical works, I have achieved the writing of a brief history of the Czech lands and by using a progressive method with the methods of induction and deduction, the characterization of the development of physical education in the selected period has been achieved. In particular, the thesis uses a diachronic procedure of writing down the information obtained, for better orientation in the text. The results have brought about the fulfilment of the objectives of this thesis and are beneficial for further research in the field of the history of physical education in the communist period in the Czech lands.

9 Použité zdroje

Literární prameny

HROCH, Miroslav, 1985. *Úvod do studia dějepisu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty pedagogických a filozofických fakult studijního oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů – dějepis*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 36-00-16/1.

JANOVSKÝ, Julius, 1994. *Dějiny Československé republiky*. Praha: S & M. ISBN 80-901387-5-6.

JEŽEK, Vladimír, 1966. *Voláme všechny*. Praha: NPL – Nakladatelství politické literatury. ISBN 25-020-66.

JEŽEK, Vlastimil, Klement LUKEŠ a Petr PROKŠ, 1991. *Historie v nepokřiveném zrcadle: Československo v letech 1968-1989*. Praha: FORTUNA. ISBN 80-85298-10.

KAPLAN, Karel, 1990. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-193-0.

KOMÍNEK, Peter, 1987. *Branná výchova v systému komunistické výchovy*. Brno: Krajské kulturní středisko.

KÖSSL, Jiří, 1986. *Dějiny tělesné výchovy II*. Praha: Olympia. ISBN 27-031-86.

KÖSSL, Jiří, Jan ŠTUMBAEUR a Marek WAIC, 2004. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0802-2.

KRÁTKÝ, František, 1974. *Dějiny tělesné výchovy I*. Praha: Olympia. ISBN 505/21/857.

MUCHA, Vilém, 1956. *První celostátní spartakiáda*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství. ISBN 56/III-15

PROCHÁZKA, Jaromír, 1991. *Poválečné Československo 1945–1989*. Praha: Karolinum Univerzita Karlova. ISBN 80-7066-437-1.

RATAJ, Jan, 1995. *Komunistické Československo I.: /1948–1960 /*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni. ISBN 80-7043-142-3.

- REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada publishing. ISBN 978-80-247-3006-6.
- REITMAYER, Ladislav, 1972. *Dějiny školní tělesné výchovy v českých zemích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 11-451-72.
- ROUBAL, Petr, 2016. *Československé spartakiády*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2537-1.
- RYCHTECKÝ, Antonín a Ludmila FIALOVÁ, 1998. *Didaktika školní tělesné výchovy*. Praha: Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy. ISBN 80-7194-659-7.
- ŠTERC, Jaroslav, 1975. *Československé spartakiády – nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia.
- ŠTUMBAUER, Jan, 1990. *Přehled Československých dějin tělesné výchovy a sportu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta ČB. ISBN 80-7040-046-3.
- TOMS, Jaroslav, 1992. *Vybrané kapitoly z nejnovějších dějin Československa – České dějiny 1918 - současnost*. Plzeň: Ediční středisko ZČU. ISBN 80-7043-048-6.
- TOMS, Jaroslav, 1995. *Od Mnichova po osvobození: Přehled Čechů a Slováků v letech 1938-1945*. Plzeň: Západočeská univerzita – Pedagogická fakulta. ISBN 80-7043-137-8.
- VILÍMCOVÁ, Vlasta, 2002. *Didaktika tělesné výchovy*. Brno: Paido. ISBN 978-80-210-4936-9.
- VILÍMCOVÁ, Vlasta, 2009. *Didaktika tělesné výchovy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4936-9.
- WAIC, Marek, 2018. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3952-9.

Internetové zdroje

MANGAN, J.E., 2016. Shaping the Superman: Fascist Body as Political Icon – Aryan Fascism. London: Routledge. Academia [online]. Praha: Academia, 2016 [cit. 2023-04-28].

Dostupné z:

https://www.academia.edu/38364911/Petr_Roubal_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_spartaki%C3%A1dy_Praha_Academia_2016

Archivní zdroje a články

Národní archiv, Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, č. fondu 1151, inv. č. 17, k. 18, Legislativní a organizační výstavba, státní řízení tělesné výchovy a sportu, výstavba dobrovolné tělovýchovné organizace, rozvoj tělesné výchovy a jejího materiálního zabezpečení, výstavba sportovních zařízení, rozvoj turistiky a cestovního ruchu, mezinárodní sportovní styky, státní reprezentace, I. celostátní spartakiáda, 4.4. 2013, Praha.

LENCÉSOVÁ, Michaela, 2015. PRVÁ CELOŠTÁTNA SPARTAKIÁDA V ROKU 1955. Mladá Věda: Young science [online]. třetí(2), 24 [cit. 2023-04-28]. ISSN ISSN 1339-3189.

Dostupné z:

https://www.academia.edu/31082957/THE_FIRST_STATE_SPARTAKIAD_IN_1955_PRV%C3%81_CELO%C5%A0T%C3%81TNA_SPARTAKI%C3%81DA_V_ROKU_1955

WAIC, Marek, 2011. Zrození českého akademického sportu a František Smotlacha. Česká kinantropologie [online]. 15(2), 83 [cit. 2023-04-28]. ISSN 1211-9261.

Dostupné z:

<http://www.jvsystem.net/app34/download/Ceska-Kinatropologie-2011-02.pdf>

Seznam obrázků

Obrázek 1: Svět věcí vyobrazených - dětské hry (J.A.Komenský)	23
Obrázek 2: Titulní strana učitelského kalendáře.....	25
Obrázek 3: Osnovy školní tělesné výchovy z roku 1948.....	33
Obrázek 4: Prezident Klement Gottwald podepisuje zákon z roku 1949 o státní péči o tělesnou výchovu a sport	34
Obrázek 5: Normativní osnovy školní tělesné výchovy (1954).....	35
Obrázek 6: Jednotné osnovy tělesné výchovy (1960).....	36
Obrázek 7: Vysvědčení – školní rok 1959-1960.....	37
Obrázek 8: Vysvědčení – školní rok 1960-1961.....	37
Obrázek 9: Střední část společného nástupu 40 000 starších žáků, žaček, dorostenců a dorostenek.....	39
Obrázek 10: První propagační plakát I. celostátní spartakiády.....	40
Obrázek 11: Masové cvičení v šermu s puškou	41

Seznam příloh

Příloha I. Šablona otázek k rozhovorům s pamětníky.....	I
Příloha II. Informovaný souhlas	II
Příloha III. Soustava škol v letech 1945-1970	III

Přílohy

Příloha I. Šablona otázek k rozhovorům s pamětníky

Text k uvedený pamětníka do rozhovoru

Dobrý den, ráda bych se vás zeptala na pár informací ohledně vašeho života? Interview se bude skládat ze třinácti hlavních otázek, které bych chtěla aktivně rozvádět. V mé práci budete uveden/a jako účastník/účastnice.

- Identifikace pamětníka (pohlaví, vzdělání a bydliště (zaměřené na časový úsek 1945-1969).

Krátký popis a představení účastníka/účastnice

Účastník byl seznámen s projektem a rozhovor byl nahráván pomocí diktafonu. Z hlasového záznamu byl proveden zápis, který byl následně prokonzultovat znovu s účastníkem.

- 1. Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 50.léta?**
- 2. Jak jste trávil/a volný čas v 50.letech?**
- 3. Sledoval/a jste v této době politiku?**
- 4. Byl/a jste spokojen/a s vládou KSČ a nastaveným režimem?**
- 5. Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?**
- 6. Pamatujete si na nějaké zážitky z tělesné výchovy?**
- 7. Co Vás nejvíce bavilo/nebavilo v tělesné výchově?**
- 8. Zúčastnil/a jste se Spartakiády či nácviku v hodinách tělesné výchovy?**
- 9. Jak na Vás působila Spartakiáda?**
- 10. Pamatujete si na branné cvičení a civilní obranu?**
- 11. Co se Vám vybaví, když si vzpomenete na 60.léta?**
- 12. Jak jste trávil/a volný čas v 60.letech?**
- 13. Jak vzpomínáte na svoje školská léta v tomto období?**

Příloha II. Informovaný souhlas

Udělení souhlasu ke zpracování osobních a citlivých údajů

Podle zákona č.101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Kateřině Valečkové souhlas se zpracováním svých osobních a citlivých údajů ke studijním a vědeckým účelům, poskytnutých v rozhovoru v rámci bakalářské práce pro Centrum tělesné výchovy a sportu na Západočeské univerzitě v Plzni.

Souhlasím také, že s písemným přepisem svého rozhovoru budu před publikováním diplomové práce seznámena, abych se k němu mohla vyjádřit (autorizace):

- ano
- ne

Souhlasím, že jsem byla obeznámena se zachováním důvěrnosti a anonymity v bakalářské práci formou změny svého křestního jména i jmen blízkých osob v přepisu rozhovoru, v textu bakalářské práce a dalších dokumentech:

- ano
- ne

Další ujednání:

.....
.....
.....
.....

V .....dne.....

.....

jméno, příjmení a podpis

Příloha III. Soustava škol v letech 1945-1970

SOUSTAVA ŠKOL

Soustava škol byla určována školskými zákony. Tyto zákony a prováděcí vyhlášky k nim určovaly i délku studia.

Orientační přehled hlavních typů škol a délka docházky v letech 1948 – 1989:

1948/1949 – 1952/1953 (zákon o základní úpravě jednotného školství, č. 95/1948 Sb.)

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	<i>národní škola</i>	5 let studia	x
	<i>střední škola</i>	4 roky studia	x
střední vzdělání (3. stupeň)	<i>základní odborná škola</i> (– učňovské)	3 roky studia	vyučení
	<i>odborná škola</i>	2 – 3 roky studia	
	<i>vyšší odborná škola</i> (pro průmysl, zemědělství, obchod, ženská povolání, uměleckou činnost, sociální a zdravotní službu atd).	4 – 5 let studia	maturitní zkouška
	<i>gymnázium</i>	4 roky studia	maturitní zkouška

Povinná školní docházka: 9 let

1953/1954 – 1960/1961 (zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů č. 31/1953 Sb.)

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	<i>národní škola*</i>	5 let studia	x
	<i>(osmiletá) střední škola</i>	osm let studia	x
	<i>11letá střední škola – prvních osm</i> <i>postupných ročníků</i>	osm let studia	x
střední vzdělání (3. stupeň)	<i>jedenáctileté střední školy</i>	4 roky studia	maturitní zkouška
	<i>pedagogické školy</i>	4 roky studia	maturitní zkouška
	<i>odborná učiliště</i>	zpravidla 3 roky studia	vyučení
	<i>odborné školy</i>	3 – 4 roky studia	zakončení dle typu školy
vyšší odborné vzdělání	<i>vyšší pedagogické školy</i>	2 roky studia	

Povinná školní docházka: 8 let

*) Na území hl. m. Prahy zachovány dle §4 odst. 3 zákona č. 31/1953.

1960/1961 – 1984 (zákon o soustavě výchovy a vzdělávání č. 186/1960 Sb.)

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	<i>základní devítiletá škola</i>	9 let	x
střední vzdělání (3. stupeň)	<i>odborné učiliště</i>	zpravidla 2 – 3 roky	vyučení
	<i>učňovská škola</i>	zpravidla 2 – 3 roky	vyučení
	<i>SŠ pro pracující</i>	stanoveno zvl. předpisy	
	<i>odborné školy</i> (nižší vzdělání technického, ekonomického, administrativního směru aj.)	2 – 3 roky	
	<i>střední odborná škola</i> (vzdělání pro učitelství na MŠ, střední technické, ekonomické, zdravotnické atd.)	4 roky	maturitní zkouška
	<i>SVVŠ*</i>)	3 roky	maturitní zkouška
	<i>konzervatoře</i>	4 roky	maturitní zkouška
vyšší vzdělání	<i>podniková technická škola</i> pro pracující se středním vzděláním	nejméně 2 roky	
	vyšší odborné vzdělání příslušných ročníků konzervatoří a podnikových institutů	2 / 2 a více let	

Povinná školní docházka: 9 let

*) = střední všeobecně vzdělávací škola